

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1007899365

Дата перевірки:
17.05.2021 22:38:55 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
17.05.2021 23:55:56 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: Ковач Евелін

Кількість сторінок: 52 Кількість слів: 16536 Кількість символів: 116830 Розмір файлу: 766.62 KB ID файлу: 1007992379

21% Схожість

Найбільша схожість: 5.99% з Інтернет-джерелом (<http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/9484/1/80-89.pdf>)

21% Джерела з Інтернету

386

Сторінка 54

Пошук збігів з Бібліотекою не проводився

25.5% Цитат

Цитати

84

Сторінка 55

Посилання

1

Сторінка 61

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

6

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
ОБРАЗ «НОВОЇ» ЖІНКИ В РАННІЙ ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

КОВАЧ ЄВА- ЕВЕЛІН ДЬЄРДІВНА

Студентка IV курсу

Освітня програма: «Середня освіта (Українська мова і література)»

за спеціальністю 014 «Середня освіта

(Українська мова і література)»

галузі знань 01 Освіта / Педагогіка

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ

Протокол № 7 /27 жовтня 2020 року

Науковий керівник: Кордонець Олександр Анатолійович

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Завідувач кафедри: Берегсасі Аніко Ференцівна

габілітований доктор, професор

Робота захищена на оцінку _____, «_____» _____ 2021 року

Протокол № _____ /2021

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра філології

Кваліфікаційна робота
ОБРАЗ «НОВОЇ» ЖІНКИ В РАННІЙ ПРОЗІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV курсу
КОВАЧ ЄВА-ЕВЕЛІН ДЬЄРДІВНА

Освітня програма: «Середня освіт(Українська мова і література)»

Науковий керівник: Кордонець Олександр Анатолійович
кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології

Рецензент: Кузьма Оксана Юріївна
кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури УжНУ

Берегове
2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ТЕМА ЕМАНСИПАЦІЇ ЖІНКИ В ПОВІСТІ «ЛЮДИНА».....	9
РОЗДІЛ 2 НОВАТОРСТВО ПОВІСТІ «ЦАРІВНА»	17
РОЗДІЛ 3 ТИПИ ЖІНОЧИХ ХАРАКТЕРІВ У НОВЕЛІ «VALSE MELANCOLIQUE»	30
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	43
ДОДАТОК	46

ВСТУП

О. Кобилянська сформувалася як митець у дев'яностих роках ХІХ століття, коли література зазнавала кардинальних змін. Її погляди зовсім не відповідали тому баченню, що, головним чином, спиралася на народницьку традицію й орієнтувалась на твори П.Куліша, Г.Квітки-Основ'яненка, Марка Вовчка. Помітний вплив на формування світогляду письменниці мала філософія Ф.Ніцше.

Як слушно зазначала К.Семенюк, «вплив західноєвропейської літератури, різної за напрямками і змістом, призвів до того, що художня практика О. Кобилянської – самобутнє явище в українській літературі – розвивалася в неоромантичному, символічному, та імпресіоністичному напрямах. Кожен із цих напрямків має свою специфіку та генезу, що не заперечує їх взаємодію і взаємопереходи. Саме в межах модернізму як єдності різних напрямків письменниця реалізує своє завдання – показати гармонію, рух до самовдосконалення, довершеності людини, творячи свій поетичний світ на засадах єдності добра та краси, які є стержнем її художньої спадщини»¹.

Ще однією рисою неоромантичних творів О. Кобилянської є поєднання живопису, музики в літературі. Письменниця вбачала між родами мистецтв реальні зв'язки, які дозволяють переводити враження від одного виду мистецтва на мову іншого («Valse melancolique», «Людина»)².

За Ольгою Кобилянською вже з перших її творів закріпилася слава модерністки, тож саме цей період життя і творчості визначної белетристки викликав чималу увагу критиків і літературознавців. Їй присвячувалися статті А. Кримський, О.Маковей, Леся Українка, І. Франко, Г. Хоткевич та інші. У ХХ столітті творчість письменниці досліджувалася в працях М. Комишанченка, О. Бабишкіна, Ю.Мулика-Луцика, Л.Луціва, Н.Томашука, М.Лещенко, Е. Панчука, В. Вознюка, Ф. Погребенника та ін.

Ім'я О.Кобилянської не вилучалось із програм навчальних курсів, не обминалося авторами праць з історії української літератури, її творчість була предметом ґрунтовних монографічних досліджень, наукових і публіцистичних статей. Твори прозаїкині витримали чимало перевидань, найповніше з них — п'ятитомне, що містить, крім белетристики письменниці, ще й значну частину її епістолярію, упорядкованого Ф.Погребенником. Проте й тепер у вивченні творчої спадщини белетристки залишилось

¹ Семенюк К. Творчість Ольги Кобилянської: калокагативне світовідчуття: Автореф. дис. канд. філософ. наук. –К.: Національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2005. – С.11.

²Там само.

багато невисвітлених сторінок, зокрема питання місця і ролі теми інтелігенції в творчості Кобилянської, проблема її етичного ідеалу¹.

О.Кобилянська була оригінальною постаттю, «екзотичною квіткою», як її називали деякі критики, на тлі традиційної і загально визнаної у другій половині XIX ст. реалістичного письменства. Її твори викликали значне зацікавлення читачів як на українських землях, так і за кордоном.

О.Кобилянська «увійшла в українське письменство насамперед як виразниця прагнень і змагань інтелігенції, зокрема освіченого жіноцтва, і протягом усієї творчості письменниці чітко простежується її незмінний інтерес до цієї теми.

Переживши еволюцію позитивізму, письменниця очолила, за словами І.Франка, «групу талановитих репрезентантів [...] нової белетристики». Завваживши, що О.Кобилянська «вихована на німецьких письменниках нової школи і скандинавцях», І.Франко був певен, що «її надзвичайний талант розвинув крила і знайшов свою власну дорогу»².

На початку XX століття Ольгу Кобилянську сприймали як знакову письменницю, модерніста-реформатора української літератури, про що переконливо свідчать критичні відгуки та присвяти Лесі Українки, Сергія Єфремова, Остапа Луцького, пізніше модерніста – Микола Євшана тощо. Натомість нині бракує ґрунтовних інтерпретацій творчості О. Кобилянської як модерністки. Як виняток можемо назвати працю С.Павличко³. А докладний аналіз феміністичної прози О. Кобилянської знаходимо у монографії Т. Гундорової «Femina melancholica».

Сергій Єфремов писав: «Герої Кобилянської це все «аристократки духу², вони хочуть оживити в собі ідеал надлюдини; для такої надлюдини не можуть існувати права, тобто ніякі певні обов'язки і повинності до громадянства, вона хоче ізолювати себе од громади, нехтує її й кидає їй повний ганьби і презирства виклик»⁴.

По-іншому трактує творчість Кобилянської Іван Франко: «Кобилянська залюбки малоє тип жінки, що бунтується проти усталеної традиції і таким чи іншим способом завойовує собі право на свободне життя»⁵.

На сучасному етапі у вітчизняному літературознавстві почав зростати інтерес до творчої спадщини О.Кобилянської. Значним вкладом у вивчення життєтворчості

¹ Матусяк Л. Твори Ольги Кобилянської з життя української інтелігенції. Пошуки морального ідеалу: Автореф. дис... канд. філол. наук. – Національний педагогічний університет ім. М. Драгоманова. – К., 2000. – С.3.

² Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 41. – С. 526.

³ Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К., 1999. – 450 с.

⁴ Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Femina, 1995. – С.554.

⁵ Франко І. «Маніфест молоді музи»//Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. – К.: Дніпро, 1963. – С.151.

письменниці є дослідження І.Дзюби, Ф.Погребенника, З.Гузара, В.Вознюка, Т.Гундорової, Ю.Кузнецова, А.Градовського, С.Пригодія, а також численні праці філологів Чернівецького університету. Посилюється інтерес до питання художнього методу письменниці, творчість якої часто розглядається в контексті культурних явищ Європи, всебічно осмислюються людинознавчі, гуманістичні проблеми творчої спадщини Кобилянської. Поглиблюється увага до національно-патріотичних мотивів та до інтелігентської тематики у творчості мисткині.

За слушним спостереженням К. Откович, О. Кобилянська перша познайомила українську літературу з філософією Ф. Ніцше, яка ставала популярною в Європі, «а у власних творчих доробках трансформувала її в ідею створення «над жінки» як людини нових поглядів. Нова жінка позбавляється специфічного рутинного оточення, вона ніколи не зображується в сценах на кухні, городі, стайні, в кропіткій праці догляду за дітьми чи хатній роботі. Авторка наділяє своїх героїнь двома територіями для життя: кімната – для фізичного існування [...], і природа – для духовного, де героїня інтегрується як одна зі складових усталеного ладу»¹.

На думку І.Каменської, Ольга Кобилянська одна з перших в українській літературі відійшла від зображення зовнішніх проявів людського життя і зосередилася на внутрішньому світі людини. «Багато її творів, навіть великих за обсягом, не мають складного і розгорнутого сюжету. Загальний аналіз прозового доробку письменниці засвідчує, що зовнішні події у ньому другорядні. Відтак, особливого значення набуває дослідження подвійної семантики її творів, оприявленої функціонуванням паралельних дійсностей. Така аналітична рецепція багатовимірних наративних конструкцій дає змогу по-новому подивитися на прозовий спадок Ольги Кобилянської, відкриває «новий горизонт» його прочитання. Письменницю цікавили проблеми психології, ментальності, світогляду людини, особливостей внутрішнього світу жінки, що зазнавали посутньої художньої інтерпретації»².

За слушним спостереженням І. Каменської, твори Ольги Кобилянської цікаві ще й тим, що емансипантки та їхні стосунки змальовані через призму світосприйняття жінки, наділеної відверто гуманістичними поглядами. «Ольга Кобилянська ввела в літературну галерею нових жінок, але не з античності чи середньовіччя, а із сучасності. Вони продовжили низку жіночих образів, започаткованих попередницями (наприклад,

¹Откович К. Особливості гендерного дискурсу в творчості Ольги Кобилянської // Вісник Львівського університету. Серія філософські науки. – Львів, 2015. – Випуск 17. – С. 118.

²Каменська І. Концепт подвійного семантичного поля у творчості Ольги Кобилянської (за творами «Ніоба», «Valsemelancolique», «Некультурна», «Земля», «Через кладку»): Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – С.3.

«Товаришки» Олени Пчілки). Зі своїх героїнь письменниця зняла вишиванки (навіть гуцулка у «Некультурній» носить невшиту сорочку), а з їх світогляду – патріархальні шори. Олена Ляуфлер («Людина»), Наталка Верковичівна («Царівна»), художниця Ганнуса та піаністка Софія («Valse melancholique») розуміють повноцінне життя як реалізацію себе в культурі, у них новий спосіб мислення й відмінна мета існування, ніж у тих, хто їх оточує»¹.

М.Денисенко у світлі феміністичної критики провела паралель між О.Кобилянською та її героїнею Царівною й зазначила, що обидві вони є: 1) ніцшеанками, 2) феміністками, 3) патріотками своєї батьківщини, 4) схильними до нарцисизму. Вона наголошує на тому, що «художній тип прози О.Кобилянської – ніцшеанський у своїй основі. Її герої намагаються подолати нудоту життя, шукають вишого його сенсу, щоб досягти абсолютної свободи і стати «надлюдиною», яка живе «по той бік добра і зла» і для якої «бог помер»².

За слухним спостереженням Л. Матусяк, «початок літературної творчості О.Кобилянської тісно пов'язаний з ідеєю жіночої емансипації. В центрі уваги авторки — образ незабезпеченої інтелігентної жінки, що змагається за свою незалежність і людську гідність, за право на повноцінне, духовно багате життя.

За спостереженням М.Крупки, у творах О.Кобилянської на перший план виходять молоді жінки – «інтелігентки, які в більшій або меншій мірі конфліктують із філістерським середовищем, і прагнуть вдосконалити себе, аби працювати для народу. (У силу певних причин рідко хто цього досягає, оскільки романтизм не передбачає викінченого характеру). З іншого боку, О.Кобилянська паралельно пише речі, у яких героїні є селянками. При всій зовнішній несхожості, виділяються певні моменти, які є спільними. Це знову ж таки мотив обраної особистості»³.

Попри добру дослідженість творчості письменниці, образ «нової» жінки в її ранній прозі не був предметом окремого системного дослідження. Саме тому вважаємо тему нашої роботи **актуальною**.

Об'єктом дослідження є ранні твори О.Кобилянської «Людина», «Царівна», «Valse melancholique».

Предметом дослідження – образи головних героїнь, засоби творення їхніх характерів та ідейно-художній зміст названих творів.

¹Каменська І. Концепт подвійного семантичного поля у творчості Ольги Кобилянської (за творами «Ніоба», «Valse melancholique», «Некультурна», «Земля», «Через кладку»): Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – С.6.

² Денисенко М. Бути собі ціллю // Слово і час. – 1997. – №5-6. – С.49.

³Крупка М. Неоромантичний дискурс у художньому освоєнні Ольги Кобилянської // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: Збірник наукових праць. – Рівне, 2001. – Випуск X. – С. 248.

Мета бакалаврської роботи — проаналізувати образи «нових» жінок, феміністичні мотиви та тему емансипації у творах О.Кобилянської.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

- осмислити специфіку бачення письменницею емансипації жінки в повісті «Людина»;
- окреслити новаторство повісті «Царівна»;
- проаналізувати типи жіночих характерів у новелі О. Кобилянської «Valse melancolique».

У дипломній роботі ми використаємо культурно-історичний, біографічний, герменевтичний та порівняльно-історичний методи.

РОЗДІЛ 1

ТЕМА ЖІНОЧОЇ ЕМАНСИПАЦІЇ В ПОВІСТІ О.КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЛЮДИНА»

Ольга Кобилянська увійшла в українське письменство тоді, «коли, хоч і з суттєвим запізненням, актуалізувалася проблема емансипації. Дискурс цієї проблеми вилився у свого роду «феміністичну практику», невід'ємною часткою якої була діяльність мисткині. Читання творів німецьких класиків літератури і філософії допомогло письменниці вийти на якісно новий рівень світосприйняття і мислення (свої перші твори вона пише німецькою мовою)»¹. Слушним є спостереження І.Каменської, що знайомство Ольги Кобилянської із «Союзом руських жінок» Буковини стало поштовхом до її роздумів над проблемою національної самоідентифікації. Особливістю жіночого руху в Україні, до якого приєдналася Ольга Кобилянська, було те, що «він зосереджувався на емансипаційних завданнях. Це був рух інтелектуалок за суспільно-політичні права. Від феміністичної проблематики, що виникне в Європі у 70-ті роки ХХ ст., їхні інтереси принципово відрізнялися. Якщо за мету феміністок править радикальна зміна патріархальної культури на матріархальну, то емансипанток задовольняло відвоювання собі місця в тогочасній культурі. Ольга Кобилянська власне цьому і присвятила своє життя. Її творчість не заперечувала мистецькі здобутки народницької літератури, а була своєрідною альтернативою їм»².

Ольга Кобилянська зробила чимало для популяризації феміністичних ідей у мистецтві, збагативши українську літературу творами, які художньо осмислюють названу концепцію («Аристократка», «Людина», «Некультурна», «Ніоба», «Природа», «Царівна», «Valse mélancolique» тощо).

У праці Т. Гундорової «Femina melancholica: Стать і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської» йдеться про різноманітні ролі-ідентичності жінки, окреслено типи жінок у світлі їх гендерної ролі в суспільстві. Дослідниця, відштовхуючись від міркувань французького філософа Жака Дерріда, виокремила такі типи жінок у прозі О.Кобилянської:

1. Жінка-товаришка, яка будує свої стосунки і з чоловіком, і з жінкою на принципах рівноправності. Часто в стосунках із чоловіками проявляє власну волю й силу, натомість чоловік – власну слабкість, як це бачимо, зокрема, у випадку Наталки та Орядина («Царівна»).

2. Жінка-природа, що не вимагає чоловіка як доповнення для гармонійного життя

¹Каменська І. Концепт подвійного семантичного поля у творчості Ольги Кобилянської (за творами «Ніоба», «Valse mélancolique», «Некультурна», «Земля», «Через кладку»): Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2003. –С.6.

²Там само. – С.6.

(«Природа», «Некультурна», «За ситуаціями»),

3. Меланхолійна жінка. Вона репрезентує особистість, позначену самотою і в певний спосіб травмовану нерозділеним коханням, негідним чоловіком, прив'язаністю до матері тощо («Valse mélancolique», «Ніоба», «Через кладку», «Царівна»)¹.

У повісті Кобилянської «Людина» проблема становлення жіночої особистості постає у світлі філософії Ф.Ніцше. Письменниця вступає у своєрідну літературну полеміку з Ніцше, у процесі якої перевіряється можливість реалізації ідеї «надлюдини» в реальному житті. Головна героїня твору – Олена Ляуфер, яка є освіченою, молодою і вродливою жінкою, бажає інтелектуального та духовного розвитку, гостро виступає за жіночу рівноправність. Сюжет повісті побудований за добре відомим в європейському письменстві мотивом – вийти чи не вийти заміж за нелюба. Захищаючи свою людську гідність, Олена відмовляється взяти вигідний шлюб з ад'юнктом суду. Це шлюб із розрахунку, на ньому наполягають батьки дівчини, натомість вона чітко обґрунтовує свою позицію, посилаючись на те, що *«вироблені погляди на життя, котрі тісно зв'язані з нашою совістю, також не даються скинути, наче та одіж»*², і на те, *«що [вона] людина»* (с. 33).

Але коли героїня вдруге потрапляє в подібну ситуацію, то, зрештою, поводить себе кардинально протилежно, відмовляється від особистого щастя, від можливості зустріти омріяного коханого заради іншої мети – порятунку власної родини від бідності. Олена стоїчно погодилася пожертвувати на користь родини у таких скрутних обставинах, коли матеріальну основу її сім'ї несприятливими умовами було повністю зруйновано. Вона довгий час намагалася бути *«тою, котра управляла цілим господарством і на котрої плечах спочивав гаразд цілої родини»* (с.48), але так тривати довго не могло, сил і можливостей в Олені не вистачало. Тоді вона погоджується на шлюб із лісничим, людиною, з якою не мала не тільки нічого спільного духовно, але нібито відчувала до нього *«глибоку фізичну відразу»*, хоча тут не все так однозначно і, можливо, героїня не є до кінця щирою сама з собою. Про амбівалентне ставлення Олени Ляуфер до Фельса писала, зокрема, С. Павличко, яка відзначила: героїня О. Кобилянської *«виходить заміж не з любові, а з матеріальної скрути ...однак її обранець, молодий лісник, приваблює її фізично. Вона усвідомлює принаду чоловічого тіла й свій потяг до нього»*³. Можливо, С.Павличко має рацію, і нібито усвідомлена огида Олени до Фельса є нічим іншим, як

¹Гундорова Т. Feminamelancholica: Стаття і культура в тендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.: Критика, 2002. – С.48.

²Кобилянська О. Людина. Царівна: повісті. – К.: Котигорошко, 1994. – С.41. Далі на це видання будемо посилатися в тексті роботи, вказуючи в дужках сторінку.

³Павличко С. Теорія літератури. – К.: Основи, 2002. – С.86.

замаскованим страхом перед можливістю втратити контроль і віддатися владі інстинкту, котрий не узгоджується з декларованими нею морально-етичними принципами, її життєвою філософією, зрештою, навіть прагненням повністю володіти собою й життєвими ситуаціями.

«Нова жінка» О.Кобилянської зримо відчуває над собою владу чоловіка, яка простягається не тільки на її інтелект, свідомість, почуття, але й на її інстинкти. Незважаючи на свідоме несприйняття характеру, поведінки Феліса, Олена відчуває до нього підсвідомий фізичний потяг, який не піддається контролю розуму: *«Нараз долетів до неї гуркіт воза і тупіт кінських копит. Вона заворушилась і вп'яла очі в той бік. Показався малий легкий візочок, тягнений двома палками кіньми. В нім сидів однісінький мужчина і поганяв сам коні. Лице її спалахнуло кров'ю, а серце затовкло сильно. Візок приближувався чим раз, то скорше... З-під тонких скорих кінських ніг вилітали іскорки, а вона, затавши зуби, почала звільна спускатись із горбка. В очах її горів дивний вогонь, ніздрі дрижали...»* (с. 52).

Т. Гундорова називає почуття Олени до Фельса «нарцисично-мазохістськими» уподобаннями, однак, на нашу думку, прагнення Олени контролювати ситуацію й не опинитися в залежній від чоловіка ролі (втратити владу) виглядають більш правдоподібним психологічним підґрунтям її поведінки.

Олена є тим психологічним типом, що здатен конкурувати з чоловічою/маскулінністю силою, тому Фельс почувається поруч з нею слабким: він *«стратив багато зі своєї звичайної сміливості супроти неї. Зате вона бувала розмовна, весела і опанувала його зовсім»* (с. 60). І незважаючи на те, що Фельс бачив в Олені таку собі *«тиранку»* (с. 60), його турбувала її різка манера спілкування з ним, він усе *«би стернів, хоть би вона йому й ногу на карк поставила»* (с. 61), він готовий дозволити їй домінувати в стосунках. Натомість Олена, попри те, що прагнула бути незалежною в межах сім'ї, підсвідомо хотіла бачити поруч з собою сильного мужчину, здатного, зупинити її психологічний натиск: *«Їй було б приємніше, коли б він був їй противився»,* а не *«піддався охотно її сітям...»* (с. 61).

Зовсім іншими були стосунки Олени з її першим коханням – студентом медицини Стефаном Лієвичем, у якому вона вбачала насамперед свого друга та товариша, що поділяє її погляди. Крім цього, спостерігаємо й інші суттєві відмінності у характерах двох чоловіків. По-перше, Лієвич був духовно й інтелектуально сильнішим за Фельса, і це він був ініціатором зближення з Оленою, а не сама дівчина, як у випадку з Фельсом. І по-друге, певний різновид спротиву з боку хлопця перед дівчиною забезпечувався генетично зумовленою проблемою, пов'язаною з тим, що батько Стефана *«збожеволів з пиття і*

помер з того, а він <...> як-небудь і не пив налогово, однак пив радо» (с.42). Внаслідок цього молодий Лієвич був переконаний у тому, що лише за допомогою Олени він «зміг би ту нещасну хворобу задавити, а з другою жінкою... ніколи» (с. 43). У такий спосіб значущість Олени для коханого значно збільшувалася, вона почувалася потрібною й незамінною, кращою з-поміж жінок, відтак, жінкою «нового типу», здатною змінити життя чоловіка своїм усвідомленим коханням, підтримати його в громадській діяльності, стати вірною товаришкою в роботі.

В одному з епізодів змучена натиском рідних Олена розповідає старій вчительці музики і своїй «товаришці» Маргареті, чому вона не хоче і не може вийти заміж за К-ого. Героїня каже, що не кохає нареченого і загалом вважає себе не тією *«натурою, котра б могла зносити на своїм карку панування другого»* (с. 43). Дівчина прагне незалежності у шлюбі, хоче залишатися володаркою власного життя, бажань, мати можливість самоствердження як особистості, а, можливо, навіть домінування над чоловіком. Такий стан речей міг би бути можливим лише тоді, коли б чоловік був «недостойним» чи духовно нижчим, це дало б Олені право ігнорувати його як нерівну їй особистість. У фіналі повісті О.Кобилянська яскраво змалювала картину внутрішньої боротьби, що відбувається в душі головної героїні: *напередодні весілля з Фельсом «якесь незнане доти, упряме, дике чувство обгорнуло її – одне лише чувство. Вона ненавидить. Ненавидить з цілої глибини своєї душі! Вбивала б, проклинала б, затоптувала б, як ту гадюку... Чи його? Адже вона винувата!! Сама, саміська вона... І чим вона оправдається? Що вона людина?..»*(с. 72).

Епіграф до другої частини повісті *«непохитна рішучість не дати нікому себе поневолити»*, взятий із твору Ф. Шпільгагена, яскраво ілюструє наступний розвиток подій: Олена, одружившись із лісничим, отримала чоловіка, якому могла б не підкорятися, бо вважала його недостойним її, не аристократом духу. Тож він, на її думку, не мав права нав'язувати свій сценарій бажаних подій. Дівчина опиняється в становищі, коли матиме можливість *«ніколи не схилити своєї голови <...> жити так, як сам життя розумієш, і йти лише тим шляхом, що <...> його собі обрав, яким би він трудним не був»* (с. 38). «Інакше кажучи, за зовнішнім мезальянсом приховується справжній – той, відповідно до якого це не Олена Ляуфлер стає жертвою несправедливих суспільно-історичних відносин, а Фельс виявляється приреченим на домінування над ним його майбутньої дружини»¹.

¹Штейнбук Ф. Модерністський образ людини в однойменній повісті Ольги Кобилянської //Літературний процес: методологія, імена, тенденції. – 2014. – №3. – С.86. Режим електронного доступу: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/205#.W9nqWdUzbIU>

Дослідник Ф.Штейнбук дає нестандартний аналіз перипетій повісті і пробує простежити, чому вибір життєвого сценарію дається Олені Ляуфлер так важко. На його думку, проблема «полягає у тому, що змальований О. Кобилянською драматизм ситуації дійсно є детермінованим статтю Олени. Причому це пов'язано не лише з певними законами, за якими функціонує соціум, або з історичною традицією, мотиви, що зумовлюють колізії аналізованого твору, сягають передусім антропологічно-психологічних глибин людської істоти, яка за жодних умов не може позбутися свого особистого тілесного буття, як би хтось пристрасно не мріяв про те, що *«настане час, коли жінка не буде примушена жертвувати своєю душою фізичним потребам...»* (с. 45). Звісно, це стосується не тільки жінок, та оскільки головна героїня повісті – жінка, тим більше – українська жінка, яка живе у суспільстві, то спроби бути вільною *«і йти лише тим шляхом, що <...> його собі»* обрала, нашоухуються на труднощі, які виявляються на порядок важчими, ніж це має місце у випадку з чоловіками»¹.

О.Кобилянська розкриває у творі морально-етичні норми патріархального суспільства тогочасної Буковини й акцентує на тому, що їх порушення кардинально впливало на долі людей. Згідно з цими пануючими уявленнями жінки залишалися обмеженими у своїх діях та правах, мали цілком відповідати очікуванням і бажанням чоловіків, бути саме такими, якими їх хочуть бачити представники сильної статі. Якщо ж усталені норми порушуються: жінка поводить себе подібно до чоловіків, виявляючи волю й інтелект, чи чоловік є занадто слабким, то суспільство зневажливо ставиться до таких жінок, засуджує їх, вважає «неправильними». Яскравий зразок зміненого і відмінного від усталеного сценарію життя чоловіка у повісті «Людина» бачимо в епізоді самогубства молодшого брата Олени – Германа. Хлопець пішов із життя через те, що жінка, яку він покохав, відмовилась стати його дружиною, *«відкинула <...> рішуче і холодно»*, а він *«постановив зникнути із сцени подій»* (с. 47). «Однак розповідь про цю трагедію подано як про якийсь штучний і низькопробний фарс, вочевидь, тому, що Ляуфлер-молодший також порушує канони гендерної ролі, яку він повинен був виконувати»².

На думку Ф. Штейнбука, драма Олени зумовлюється передусім тим, що «героїня намагається поводитись у чоловічих кодах, а це аж ніяк не сприймається як поведінка, адекватна тій гендерній ролі, яка покладається на особистість через її біологічну стать. Причому у повісті не лише наводяться висловлювання тих представників місцевої

¹Штейнбук Ф. Модерністський образ людини в однойменній повісті Ольги Кобилянської //Літературний процес: методологія, імена, тенденції. – 2014. – №3. – С.87. Режим електронного доступу: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/205#.W9nqWdUzbIU>.

²Штейнбук Ф. Модерністський образ людини в однойменній повісті Ольги Кобилянської //Літературний процес: методологія, імена, тенденції. – 2014. – №3. – С.87. Режим електронного доступу: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/205#.W9nqWdUzbIU>.

спільноти, які декларують саме такі традиційні погляди, а й на конкретних прикладах доводиться, що світ, у якому чоловіки і жінки дотримуються певних усталених ще з доісторичних часів правил і канонів, не такий вже несправедливий і ганебний. Так, наприклад, живуть батьки Олени, і їх обох подібний стан речей цілком задовольняє. Водночас про неможливість такого життя шкодує вчителька Маргарета, яка дуже рано овдовіла і через це залишилася самотньою»¹.

Тож бачимо, що предметом змалювання у повісті є не тільки питання «стосунки жінка й чоловіка» та «місце жінки у шлюбі», а й проблема «місце жінки в родині». Для її змалювання О.Кобилянська з'ясовує погляди старшого покоління на сімейні цінності. Зокрема, це яскраво ілюструється на прикладі Олениної рідної матері. Пані радникова зовсім не розділяє думок і висловлювань своєї дочки: *«Ах, що вона сього дожити мусила, що її донька розвивала нежіночі, хоробливі, безбожні погляди та говорила про якусь рівноправність між мужчиною і жінкою!!! В таких хвилях була би вона найрадніше з сорому та лютості в землю запалась, її донька! Донька лісового радника виказувала думку, щоби жінкам було вільно ходити в університети, там нарівні з мужчиною набувати освіти; в життю самій удержуватися, не ждати лише подружжя, котре сталося простим прибіжищем проти голоду й холоду!! Се якраз виглядало, начеб її нічого не учили, і вона мусила побоюватися о свою будучину!»* (с. 55).

Незрозумілим і лякаючим для пані радникової, як і для її подруг, було й те, що дочки *«беруть книжку до рук і в будню днину»*, що вони виступають за рівність жінки і чоловіка, обговорюють серйозні питання суспільного життя, не хочуть йти прийнятим для жінки цього середовища шляхом. Тут напрошуються паралелі з героїнею твору іншої письменниці-феміністки, подруги О.Кобилянської – Наталії Кобринської, яка в оповіданні *«Дух часу»* також змальовує представницю старшого покоління пані Шумінську, яка не може зрозуміти, що такого доброго бачать дівчата у тих книгах і чому не хочуть жити так, як їхні матері.

Мати Олени з повісті *«Людина»* навіть страшно слухати, хто із відомих осіб їхнього містечка говорив щось про їхню родину: *«Що, ради бога, що казала пані С.?»*. Жінкам з її оточення здаються повною нісенітницею слова про жіночу емансипацію, її вони абсолютно не сприймають та навіть ставлять упереджено й вороже: *«Хто буде порядкувати, прати, шити? Невже ж мужчина? Ха-ха-ха!»*. Тобто вони, які і пані Шумінська з твору Н.Кобринської, усвідомлюють жінку тільки в традиційних ролях

¹Штейнбук Ф. Модерністський образ людини в однойменній повісті Ольги Кобилянської //Літературний процес: методологія, імена, тенденції. – 2014. – №3. – С.87. Режим електронного доступу: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/205#.W9nqWdUzbIU>.

служниці та домогосподарки, що в усьому має слухати свого чоловіка, підкорятися йому: *«Жінка – то молодий кінь. Почує сильну, залізну руку, так і подасться і вліво і вправо»*. За таких обставин і традицій чоловік навіть не думає поступатися ані першістю в ієрархічному суспільному ладі, ані перевагами співмешкання з жінкою: *«Абсолютизм у родині – се річ наймудріша. Думаєте, що в мене інакше? Моя воля – се воля всіх; а щодо точки любові – покажу приміри. Чи женився я з любові? Женились ви, може? Мені нараджено «мою», і я пішов раз у дім, далі другий, третій, придивлявся всьому отвертими очима, прислухувався насторченими вухами, розпитувався, розуміється, делікатно про тее-то, привик до неї, освідчився – і кінець»*... (с. 56). Про почуття кохання тут навіть не йдеться, жінок чоловіки обирають чи не ледве як худобу на торгу.

Ольга Кобилянська виступає проти таких закріплених суспільних патріархальних традицій і демонстративно наповнює образ нової жінки чуттєвістю, впевненістю, цілеспрямованістю. Олена Ляуфлер, що є духовно красивою, гармонійною і сильною духом людиною не хоче жити за старими правилами, коли чоловік обирає собі жінку, не цікавлячись її почуттями: *«Подружжя без любові – се, на мою думку, брудні відносини. Що за рація виходити за сього чоловіка? Ми вели б неустанну боротьбу між собою, котра б остаточно мусила виродитись у ненависть. Так, як я його знаю, то він не звернув би ніколи з шляху, раз обраного; а я, Маргарето, я не єсьм натурою, котра б могла зносити на своїм карку панування другого»*. (с. 35)

Загалом повість «Людина» має високий рівень авторського самовиявлення, що йде від глибини й рівня постановки й трактування висунутих у ній проблем. Вона є першим в українській прозі ліричним філософським твором, що акцентує увагу переважно на внутрішньому світі головної героїні. Ця героїня є людиною нового типу, яка прагне реалізувати себе в різних сферах і не приймає застарілих норм патріархального суспільства, що ставлять жінку нижче за чоловіка.

О.Кобилянська приділяє багато уваги зображенню внутрішнього світу своїх героїнь, їхнім особистим думкам, почуттям. Навіть характеризуючи зовнішність Олени Ляуфлер, письменниця вдається до психологізованого жіночого портрету. Муки, які переживає героїня повісті «Людина», зміни, яких зазнало її життя, – усе це знаходить своє вираження і в описі зовнішності Олени: *«Чи була вона ще гарна? Чи не оставило п'ять років глибоких слідів на її лиці? Так – і ні. Вона належала до тих щасливих, котрі не старіються скоро, на котрих лиці відбивалося, однак, духовне життя. Потемніло та обгоріло колишнє лілієво-біле лице. Біля уст уклалась морщина, котрої перше не було і котра надавала цілому лицю вираз глибокого суму і втоми. Лиш очі сиві дивились однаково лагідно»* (с. 49).

О. Кобилянська у повісті «Людина» створила тип нової жінки, що суперечив усталеній патріархальній традиції. Питання гендерної рівності у час написання твору ще не могли звучати відкрито, оскільки суспільство лише готувалося до змін, які тільки починали відбуватися в свідомості окремої людини. Олена Ляуфер виступає чи не першою емансипаткою в українській прозі, засвідчуючи зміни в суспільному мисленні. І хоча їй не вдалося досягти перемоги в реалізації своїх планів, але вона однією з тих, хто почав важкий і довгий шлях за соціальну емансипацію жінок.

Новаторство повісті «Людина» свідчить не тільки про талант авторки, а й про трансформацію наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть традиційних уявлень про роль і статус жінки в суспільстві, переосмислення особистості жінки, її тілесних та духовних особливостей, суспільного буття та приватного існування.

РОЗДІЛ 2

НОВАТОРСТВО ПОВІСТІ О. КОБИЛЯНСЬКОЇ «ЦАРІВНА»

Повість О. Кобилянської «Царівна», яку Леся Українка, на нашу думку, цілком слушно і точно назвала «чималим психологічним романом»¹, писалася досить довгий час – протягом 1888-1895 років. Цей твір постає цілком модерним, у ньому органічно поєдналися елементи ліризму, психологізму й романтизму, а в основі повість має багато реалістичного.

Оригінальною є вже сама композиція твору, оскільки «Царівна» написана у формі щоденника (за винятком останніх розділів). Такий прийом дозволяє створити у творі атмосферу ліричності та настроєвості, адже людина у щоденнику зазвичай ділиться своїми найсокровеннішими думками. Відповідно сюжетне начало у повісті послаблене, а більша увага приділяється розкриттю переживань і думок головної героїні та інших персонажів. Тож О.Кобилянська у «Царівні» відходить від реалістичних прийомів і широко використовує прийоми поезики модернізму.

Як і в «Людині», в повісті «Царівна» теж відчувається вплив філософії Ф.Ніцше, працями якого авторка активно цікавилася. Як зазначає Т.Агатій, «найоригінальнішим поняттям філософії Ф. Ніцше є «надлюдина». На українському ґрунті саме О.Кобилянська втілювала ідею надлюдини у своїй прозі. Це можна простежити у багатьох творах письменниці, але найбільше у таких, як «Царівна», «Людина», «Valse melancolique», «Природа», «За ситуаціями»².

Досліджуючи повість, Т.Агатій дійшла висновку, що вже на початку «Царівни» підтверджується думка про незаперечний вплив ідей Ніцше на творчість О. Кобилянської. «В образі Наталки Верковичівни Кобилянська психологічно обґрунтовано створила образ людини, яка, зазнаючи болючих розчарувань, страждаючи від несприятливих обставин, не занепадає духом, а вірить у високе своє призначення, прагне до якнайширшого вияву власних багатих духовних сил, висловлює сміливі, як на той час, думки про призначення та обов'язок людини, зокрема жінки. Німецький філософ у роботі «Так казав Заратустра» пояснює ідею «надлюдини» через засудження сучасної людини, людини декадансу. Українська письменниця наслідує його через репліки Марка та Оксани, де висловлює слабкі сторони сучасної людини (особливо в опозиції «сильні жінки – слабкі чоловіки»). О. Кобилянська витворює ціле мереживо інтертекстуальних покликань на рівні прямого

¹Українка Л. Зібрання творів у 12 т. –К.: Наукова думка, 1977.– Т.8. – С.276.

²Агатій Т. Ідея «надлюдини» Ф.Ніцше у творчості О.Кобилянської // Філологічні студії. – Одеса, 2016. – С. 139.

цитуювання та алюзій до філософського дискурсу Ніцше, пов'язаного з ідеєю «надлюдини»¹. Які риси вбачав німецький філософ у «надлюдині»? Це насамперед відчуття самодостатності, власної сили, незалежності, внутрішнього звільнення від суспільних правил. Наталка Веркович, головна героїня повісті, почувається самотньою. Але це почуття допомагає їй розібратися у своїх цілях, бажаннях та почуттях. Крім цього, саме самотність – це батьківщина Заратустри: «Втікай друже мій у самотність! ...де закінчується самотність там починається торговище».

Написання «Людини» тривало досить довгий час. О. Кобилянська розпочала роботу над твором ще 1888 р., коли родина проживала в Кімполунзі, а закінчила вже, коли сім'я переселилася до Чернівців, у 1895 році. Твір було надруковано 1896 р. у газеті «Буковина», редактором якої в той час був О.Маковей, що відіграв значну роль у становленні О.Кобилянської як письменниці. Того ж року повість побачила світ окремою книжкою, хоч авторка перед тим, починаючи з 1891 р., зробила кілька спроб її публікації (невдалі спроби друку відображені й у самій повісті: Наталка, яка знаходить своє покликання у літературній та публіцистичній творчості, неодноразово надсилає свою працю видавцям, але отримує відмову; але навіть попри це вона готова йти далі і не втрачає надії). Таким чином, героїня О. Кобилянської започатковує в українській літературі образ жінки-письменниці, який поєднується з типом сильної, вольової жінки.

Як слушно відзначає В.Мусієнко, «повість має по собі значну критичну літературу. Особливий інтерес фіксуємо вже на межі ХХ-ХХІ ст. у зв'язку з ростом національної самосвідомості і пошуком стовпів національної еліти, а найшвидше – із проникненням у вітчизняне ідеологічне поле концепцій гендерності і пов'язаного з нею трохи призабутого у радянські часи фемінізму (Агеєва; Бабій; Венгер; Вознюк; Гаврилюк; Гундорова; Демська-Будзуляк; Комариця; Левченко; М'яких; Ожоган; Салига)»².

За спостереженням В.Мусієнко, повість «Царівна» має подвійну наративну структуру. Більшу її частину, як ми вже відзначали, складає щоденник головної героїні Наталки, його продовжує авторська оповідь, яка включає також невеличкий епілог. «Однак авторська оповідь зливається за манерою з щоденником героїні у один потік, являючи собою невласне пряму мову – так ліричний герой і оповідач зливаються у одну особу»³.

Ідея «надлюдини» Ф. Ніцше, якою цікавилася О.Кобилянська, вплинула на створення в літературі модернізму нового типу героя – емансипованої жінки. За

¹Агатій Т. Ідея «надлюдини» Ф.Ніцше у творчості О.Кобилянської // Філологічні студії. – Одеса, 2016. – С. 139-140.

²Мусієнко В. Дискурсивний вимір інтертекстуальності в повісті Ольги Кобилянської «Царівна»// Стиль. Міжнародний журнал. – № 9. – Белград 2010.– С.177.

³Там само.

спостереженням Т.Агатій, О.Кобилянська «завдяки німецькому філософу намагається переосмислити образ жінки, кардинально змінити його стереотип. Здавалося, що це не можливо, бо сам філософ не підтримував і не щадив жіночої сторони ніколи. Стверджуючи, що занадто довго в жінці були заховані раб і тиран, Ніцше фактично спричинився до різного роду інверсій колізії влади і підпорядкування: жінки – це нібито «юрба» для «вищих людей»¹.

Але письменниця не сліпо наслідує видатного філософа, а своїм твором наче полемізує з тими його думками, якими вона не погоджується. Тому в повісті «Людина» авторка створює та обстоює образ «нової жінки» – людини, яка сильна характером, позбавлена романтичної імперсональності та спроможна на самотній виклик суспільству. «Саме цих рис бракувало жіночим образам та характерам у чоловічій народницькій літературі. Вона міняє місцями традиційно чоловічі й жіночі ролі, інтерпретуючи в повісті виразно мізогіністську ніцшеанську філософію – у ролі «надлюдини», під якою Ніцше, безумовно, мислив чоловіка, відобразила тип жінки – Наталки Верковичівни»².

На початку твору Наталка – це молода дівчина, сирота, яка втратила обох батьків і живе в родині маминого брата, гімназійного професора Івановича. Тут вона не відчуває родинної любові, адже його дружина і старші діти ставляться до Наталки зневажливо та глумливо. Власних дітей виховують так, щоб не обтяжували себе жодними романтичними ідеалами: мужчина – то «все», а жінка – то «нічо», так каже кузен дівчини Муньо.

Наталка не схожа на інших дівчат. Вона завжди багато читає, розмірковує над прочитаним і шукає свого місця в житті, чим протилежно вирізняється від тітки та кузени Лени. Вона виплекала в душі власні ідеали. Дівчину, ідеалом якої є вільна й розумна особистість, родичі намагаються насильно видати заміж за старого Лордена. Моральні якості героїні, гострий розум та естетичні вподобання, а також прагнення бути корисною суспільству вирізняють з-поміж інших представників жіночої статті, чим викликають осудження та насмішки останніх. Згадаймо, що з подібним осудом та упередженнями зустрічалася й героїня першого твору О.Кобилянської – Олена з «Людини». Але на відміну від Олени Наталка, хоча й після довгої боротьби й випробувань, але все ж таки досягла своєї мети – дочекалася «полудня», вона стала «царівною» своєї долі, а поряд із нею опинився чоловік, що став справжнім другом, який пишається успіхами дружини і підтримує її.

¹Агатій Т. Ідея «надлюдини» Ф.Ніцше у творчості О.Кобилянської // Філологічні студії. – Одеса, 2016. С.140.

²Там само.

Для глибшого висвітлення внутрішнього світу Наталки Веркович О. Кобилянська обирає форму щоденника, що дозволяє підвищити коефіцієнт ширості головної героїні через форму оповіді від першої особи («Я»-розповідь). «Більшість дослідників жанру щоденника сходяться на тому, що концептуальною ознакою щоденника є власне авторська суб'єктивність, тобто сильне особистісне начало. Темпоральні номінанти «минуле» / «сучасне» у щоденниковому жанрі завжди умовні та відносні, бо часто від опису подій сучасних Наталка Верковичівна мимохіть переходить до спогадів і самоаналізу, а відтак її щоденник стає одним зі способів подолання самотності. Головна героїня сповідається чистому листковій паперу, тільки перу може довірити найсокровенніші і найсміливіші думки (сповідальність – одна з концептуальних ознак щоденника як жанру), а відтак цей найінтимніший з усіх жанрів художньої літератури стає своєрідною «рятівною соломинкою» для першого кроку на шляху подолання самотності й відкриття занавіси своєї душі світові через потенційного читача щоденникових записів»¹. Написання щоденника дозволяє Наталці Верковичівні збагнути причини своєї відчуженості, бо втеча від себе, від свого минулого водночас стає пошуком себе, своєї особи, «власного голосу». Завдяки цьому жанру для головної героїні розгортається простір між собою колишньою і собою теперішньою.

Щоденник показує, що Наталка гостро відчуває свою самотність, «це прочитується і текстуально (через слова «осамочена», «одинок», «притулок», «чотири стіни»), й інтертекстуально. Тип наратора в «Царівні» насправді дуже відрізняється від своїх літературних попередників доби реалізму. Тут доречно було б пригадати першу назву повісті — «Без подій» (про що говорить сама Наталка: «В мене не було життя з подіями»). Ось це і є одна із найсуттєвіших відмінностей реалізму та модернізму»².

Перша назва повісті «Без подій» пояснює структуру твору, моделювання в ньому незначної низки подій. У модерністичній повісті Кобилянської в декілька разів менше подій, ніж у будь-якому романі доби реалізму, хоча обсяг «Царівни» досить значний. Різниця полягає в тому, як саме ведеться оповідь, про що говорить наратор, в який спосіб він це робить. На відміну від героїв реалістичних романів, які детально зосереджуються на тому, що відбувається довкола них, у навколишньому суспільстві, Наталка прагне самоаналізу, прагне пізнати себе.

¹Турчанська О. Художнє втілення архетипу «самість» у жіночій прозі о. Кобилянської та Е.Гаскеллі (на прикладі повісті «Царівна» та роману «Дружини і дочки») // Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. Султанівські читання. Збірник статей. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – Випуск II. – С. 197.

²Там само.

Наталка Веркович – це образ «нової» жінки, що в першу чергу прагне бути жінкою освіченою, інтелегентною, здатною займати активну суспільну позицію. «Вихованню її спартанського характеру, здатності говорити оточенню «ні» сприяло сирітство. Наталка Верковичівна виховується в сім'ї свого дядька, який ставиться до неї не зовсім доброзичливо. Життєві обставини сирітства формують в неї сильний характер. При створенні образу Наталки Веркович письменниця віддає перевагу психологічній характеристиці над портретною»¹. Це пояснюється ще й тим, що в повісті «Царівна» розповідь ведеться від першої особи, і головна героїня саморозкривається перед нами шляхом суб'єктизованих описів-рефлексій і автопортретування: *«Я плакала по тихих ночах, що Бог дав мені такі великі очі... А одного разу, коли з дому порозходилися всі і я лише сама одна лишилася, забігла нишком до салону, де висіло велике дзеркало, і глинула в нього... Двоє великих синяво-сірих... ні, зелених очей вп'ялилося сполохано в мене...»*².

На думку О.Турчанської, «художнє втілення у тексті архетипу «самість» у повісті «Царівна» розпочинається уже з перших сторінок завдяки текстовому представленню концепту «самотність» як одного з основних у структурі архетипу «самість»³. Про свою самотність Наталка заявляє вже на початку розповіді про себе: *«Не маю нікого, кого би мої думки й чуття в який-небудь спосіб могли зайняти хоч крихітку, хоч на хвилину»* (с. 24). А згодом дізнаємося, що єдина рідна й близька душа, яка розуміла Наталку – її бабуся – вже відійшла у вічність, тому між ними залишається тільки трансцендентний зв'язок. За відсутності близьких людей її самотність починає розділяти природа: *«Тепер, коли я без дорогої бабусі, така осамочена й не маю нікого, хто мене розумів би, ба лиш розуміти хотів, стали ліси й гори якимось самотнім моїм світом і притулком* (с. 26).

Самотність Наталки є однією із форм відчуження, після якого наступає «бунт». Героїня починає писати і прагне самореалізуватися через літературну творчість, досягти вершин. Завдяки творчості Наталка долає самотність і ототожнює себе з творцем: *«Я найщасливіша, коли пишу, коли потону цілою душею в іншому світі. Це багатий, барвний світ, повний гармонії, повний якоїсь несказанної ніжності або здержаної радості, буйної, благородної втіхи. Так живу я мовби двояким життям»* (с. 221).

¹Турчанська О. Художнє втілення архетипу «самість» у жіночій прозі о. Кобилянської та Е.Гаскеллі (на прикладі повісті «Царівна» та роману «Дружини і дочки») // Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. Султанівські читання. Збірник статей. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – Випуск II. – С.193.

²Кобилянська О. Царівна: повість // Кобилянська О. Твори: У 2т. – К.: Дніпро, 1983. – Т.1. – С. 78. Далі на це видання будемо посилалися в тексті роботи, вказуючи в дужках сторінку.

³Турчанська О. Художнє втілення архетипу «самість» у жіночій прозі о. Кобилянської та Е.Гаскеллі (на прикладі повісті «Царівна» та роману «Дружини і дочки») // Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. Султанівські читання. Збірник статей. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – Випуск II. – С.193.

К. Юнг вважає архетип Самості центром людської психіки, через нього стає можливим заглиблення у «колективне несвідоме», що має безпосереднє відношення до процесу творчості, в першу чергу – літературної.

На думку М. Зубрицької, «творчий процес для Юнга – це процес одухотворення архетипів, їхнє розгортання і пластичне оформлення. Таке художнє розгортання архетипів дає змогу охарактеризувати епоху, в якій народжується твір мистецтва, і дух часу, на формування якого і впливає мистецтво, оскільки забезпечує його тими фігурами, символами та образами, яких він потребує»¹. К. Юнг не тільки розкриває феноменологію «Самості», але й з'ясовує її ієрархічне місце відносно індивідуального «Я»: «Особистість як цілісний феномен не тотожна его, тобто усвідомленій особистості, а утворює об'єкт пізнання, який необхідно відрізнити від его... Я пропоную називати таку цілісну особистість, яка, хоч і наявна, але не може бути до кінця пізнаною, *самістю*. Его перебуває в субординарному зв'язку із самістю і співвідноситься з нею як частина і ціле»². На думку німецького філософа-екзистенціаліста Карла Ясперса, «здатністю до комунікації людина відрізняється від решти суцього, бо завдяки їй вона може знаходити сама себе, свою самість, яка лежить в основі екзистенціального відношення між людьми, відношеннями «Я» і «Ти»³.

Наталка часто почувается самотньою, причому це помічає навіть пані Марко, до якої дівчина влаштувалася компаньйонкою, коли їй довелося покинути дім дядька: «*Ви вирости понад буденщину і традиціональні погляди, – відповіла вона, – а дух ваш мчитьсь вперед, тому чується в товаристві самотньою. Чим дальша висота, тим і самотніша, – чи вам це ніколи на думку не приходило?*» (с. 186). А самотність – це батьківщина Заратустри: «*Втікай друже мій у самотність! ...де закінчується самотність там починається торговище*»⁴.

У «жіночому» дзеркалі Кобилянської домінують очі і погляд на саму себе. Тілесність за допомогою синекдохи переноситься виключно на очі, білу мармурову шкіру, руде волосся. Відвертаючи очі від дзеркала, героїня, однак, підглядає в нього опосередковано: очима бабусі, тітки. «*Я плакала по тихих ночах, що Бог дав мені такі великі очі... А одного разу, коли з дому порозходилися всі і я лише сама одна лишилася,*

¹ Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 2001. – С.117-118.

² Юнг К. Сознание и бессознательное: сборник. – СПб.: Университетская книга, 1997. – С.153.

³ Філософія: навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного – К.:Вікар, 2004. – С.459.

⁴ Ніцше Ф. В. Так казав Заратустра. Жадання влади / Ф Ніцше; [пер. з нім. А. Онишко, П. Тарашук]. – К.: Основи, 2003. – С.339.

забігла нишком до салону, де висіло велике дзеркало, і глинула в нього... Двоє великих синяво-сірих ... ні, зелених очей впилося сполохано в мене ... і аж тепер я пересвідчилася, що вони всі щодо одного говорили правду. І я від тої пори не дивилася майже ніколи в дзеркало: а коли їй кидала часом в нього оком, то чинила це лише тоді, як було конче потрібно. Але чому моя дорога бабуня любила ті очі їй цілувала, ой, як часто цілувала!» (с. 151). Ідеал Наталки як жінки матеріалізується під час «великого прегарного балу», «де товариство було би саме пишне, вибране, якісь прегарні жєницини й мужчини», «поміж ними всіма — я», «прекрасно вбрана, в строю, властивім лише моїй істоті, красна, мов сонце», «я хотіла би лише бути красою, прояснитись нею» (с. 71).

Внутрішня сутність, характер Наталки Верковичівни проявляється і через усвідомлення національної ідентичності. Тобто дівчина постає саме як патріотка свого краю, національно свідома особистість. Цим вона духовно стоїть вище за Олену з «Людини», яка не дійшла до цих питань. Наталка сміливо заявляє: «Я донька українсько-руського народу!» (с. 128), а далі ще їй проголошує себе борцем, адже на запитання Орядина «Ви ж казали, що любите боротьбу!» впевнено відповідає: «Люблю» (с. 128).

Як бачимо, Наталка має сформоване «я», добре усвідомлює власну самоцінність і аж ніяк не примириться із відведеною їй роллю другої статі. Попри замкненість простору навколо головної героїні повісті «Царівна», попри відчуття самотності, її життєва позиція залишається вітаїстичною: «Чотири стіни, проймаючий гамір дитячий, глумливі безсердечні слова моєї рідні, бездушна одностайність, що пригнітає душу, вузькоглядність, самолюбство – оце світ, в котрім я засуджена жити! Але смерті я про те все не бажаю. Я страшно хочу жити! Я пила би це життя!» (с. 31).

Способом відмежуватися від навколишнього світу для Наталки були книги, тому вона ніколи не залишалася насправді самотньою. Промовистим є той факт, що на свій день ангела найкращим подарунком для Наталки є дозвіл на читання: «Я їй в день ангела не хотів нічого відмовити, так як і своїм дітям: а вона їй не просила більше, як лише того, щоби в вільних хвилинах і по домашній праці могла читати» (с. 29). Читання рятує Верковичівну від духовної смерті: «Одні книжки оживляють ще мене, інакше в тім заколоті я погубила би...» (с.124). Читання книг наповнює її свідомість новим досвідом для її літературної творчості. Сама авторка показує, що основні складники образу і характеру Наталки сформовані передусім книжками. Тут варто додати, що Веркович читає не розважальні любовні романи, а серйозну наукову та філософську літературу.

Наталка любить Бетховена, так що його музика *дзвенить в ушах*, Шумана, у її кімнаті стоїть бюст Софокла, вона читає знаних європейських письменників і філософів, любить Шевченка: «Я сиділа при вікні і читала Фламаріона «Бог у природі» (с. 187);

«перечитавши І. Стюарта Мілля, я плакала» (с. 90). Вона сипле цитатами для прикладу і для аргументації, і загалом любить поговорити про літературу, оскільки життя бідне на зовнішні події.

На думку В.Мусієнко, «щодо переконань – Наталка наскрізь прогресивна європейка кінця ХІХ ст. У її свідомості домінують чотири течії: ніцшеанство, фемінізм, націоналізм і помірний соціалізм. Перші дві достатньо проаналізовані у літературі. У тяжкі душевні хвилини героїня готова схилитись перед Христом. Погляди Наталки «не просто спосіб змалювання образу, як приміром, у випадку з Орядином, чи Іваном, а реалізація власне авторських ідей. Отже, Наталка освічена і розумна, прогресивна і талановита жінка, що дає право розглядати її як модель, чи навіть зліпок, авторської особистості»¹.

Повість насичена пейзажними картинами, які відображають внутрішній стан Наталки. Крім цього опис її почуттів, роздумів, міркувань уповільнюють темп розповіді, сюжет набуває ознак безподієвості. «Починає превалювати споглядання, зображальність, притаманний імпресіоністичній поезиці синтез чуттєвих вражень»². Звернення до індивідуального, особливого, особистісного в зображенні «нової жінки», відтворення її суб'єктивних настроїв, вражень, автобіографічність та відкритість у зображенні жіночої чуттєвості»³ свідчать про формування модерністського художнього мислення О.Кобилянської і про присутність не тільки неоромантичних, але й імпресіоністичних тенденцій в її творчості.

Сила характеру героїні виявляється і в її стосунках з чоловіками. Вона хоч і симпатизує Орядину, але коли той розчаровує її своїми діями, то вона не готова йому пробачити. Ідейна боротьба Наталки і Орядина виявляється у рясній інтертекстуальності, і у такий спосіб реалізується ще одна мета авторки – психологічне вмотивування романтичності сюжету. Розрив Орядина і Наталки зовні є досить банальним: романтичний небагатий юнак, що покохав таку ж дівчину, перетворюється у зрілого прагматичного чоловіка, який прагне укласти вигідний і зручний шлюб. Але Наталка – постать, зліплена з літературних образів і філософських ідей, носій найкращих рис тогочасної жінки, на думку автора, не може бути покинутою, а значить переможеною. Вона спочатку перемагає ідеологічно, не зрікаючись своїх позицій, а пізніше, і як жінка, побравшись з Іваном, який, не ідеологічно, але з любові, визнає її права на самоутвердження.

¹Мусієнко В. Дискурсивний вимір інтертекстуальності в повісті Ольги Кобилянської «Царівна»// Стиль. Международный журнал. – № 9. – Белград 2010. – С. 181.

²Семенюк К. С. Творчість Ольги Кобилянської: калакаготивне світосприйняття: Автор. дис. ... канд. філос. наук. – Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – С.9.

³Там само.

Наталка, уважна і не байдужа до всього, що її оточує, тим не менш, цілком заглиблюється у власний внутрішній світ. Вона все довкола помічає, але цікавиться лише в тій мірі, в якій вимагає цього її філософія життя. З перших же рядків свого щоденника героїня філософствує: *«Я родилася 29-го листопада...Старі люди і сонники кажуть, що цей день — день недолі. Може. (...) Ми кажемо, що все має своє призначення і так мусить бути!..»* (с. 109).

У коханні Наталка теж прагне утвердити своє бачення й світовідчуття. Для героїні стосунки з Орядином відбивають колізію «мужичої» (чоловічої) і «вищої» (жіночої) культур і зводяться до того, що вона намагається прищепити йому свій імпульс і волю, що виростають з індивідуальної та національної самосвідомості дівчини: *«Я хочу жити, Василечку, прегарним, чудовим життям. О, ти не знаєш, ти не можеш знати! Чому це так, (...) що ти не можеш в тій хвилі мою душу чути? Ти почув би таку пісню, якої не чув досі ніколи в житті»* (с. 165).

Крім Наталки, головними героями «Царівни» Кобилянської є також два чоловіки. Перший з них – Василь Орядин – напівукраїнець-напівциган, пристрасний, зрадливий, підвладний «буденщині» чоловічий тип. Інший – Іван Марко – хорват, «вищий чоловік», за Ніцше – «аристократ духу». Кінцева місія такого «вищого» чоловіка у повісті виявляється у тому, щоб бути «чоловіком царівни». У повісті «Царівна» надлюдиною мав бути і Орядин, який спочатку мав такі якості, які давали на те підстави. Його «високі» думки спочатку вражають, адже саме вони є ідеалом для надлюдини Ніцше. Його ставлення до народу, здібності, великий розум. *«Я не люблю народу, значить ту грубу, необтесану, хоч і добродушну, незіпсовану ще масу, котрої не зрозуміє цілковито тонше думающий ум; що серед тієї темної товпи чоловік освічений із своїми думками стоїть сам, мов палець»* (с. 168) – саме так він говорить про простолюду. Він розуміє, що вищий і думками, і станом, але в кінці не знаходить сили відділитися від так званої «сірої маси», одружившись з полячкою. Наталка ж вірила у нього до останнього, вірила в те, що саме він стане «новою», «сильною» людиною: *«То завдайте собі праці, щоби стали таким, яким я вас уважаю: розумним чоловіком із вірою в ідеальні вимоги життя, пориваючим приміром для загалу. Нашому народові треба проводирів всюди і всюди!»* (с. 168).

Саме для того, щоб запевнити Орядина, що йому треба боротися, ставати на новий шлях його життя, вона використовує цитату Ніцше: *«Чоловік зрікається великого життя, коли зрікається боротьби!»* — каже десь новочасний філософ Ніцше, – відповіла я йому» (с. 169). Героїня вірила в краще майбутнє, вірила що з'явиться та людина, яка змінить цей світ, а поки вона почне змінювати його з себе: *«Я не очікую його і не йду його шукати, хоч я переконана, що він з'явиться і між нами. Не всі перестали вірити в будучність і не в*

усіх завмерла віра в великість людської вдачі, — він надійде!... Тоді виб'є година «полудня» для нашого народу» (с. 175). Роздуми про Орядина знову приводять її до німецького філософа, саме він їй допомагає зрозуміти, що Орядин йде не тією дорогою: «Німецький «пророк» Ф. Ніцше так питає десь в однім із своїх творів: Твоя вартість: «Чи ти правдивий? Чи лише актор? Заступник? Чи само заступлене? А вкінці ти, може, наслідуючий актор?». Ставлення до людськості: «Чи хочеш йти разом? Чи йти вперед? Чи для себе йти? Треба знати, чого хочеться і пощо». Думаючи над Орядином, задумуюся мимоволі над цими словами» (с. 176). І ось вона опинилася на шляху тієї самої «надлюдини», в неї розвиваються саме ті риси характеру, які тому належні; одна з них — непокора: «Вже сам спогад, що, може, й я буду мусити коритися йому, ворохобило моє нутро, наповняло якоюсь горестю і упрямістю. Я не хотіла нікому коритися, ні, я й не потребувала цього чинити, а супроти нього вже зовсім ні!» (с. 191). Вона горда та сильна: «Я підійму голову ще вище, чим ліпше трафить він у серце. Він помиляється. Я вмю горе зносити!» (с. 208); «Неописана гордість піднімалася в мені, піднімалася і силувалася всі прочі голоси в моім нутрі заглушити. Здавалося, підтримувала сама одна силу всієї істоти моєї і не допускала піддаватися ні жалю, ні болю» (с. 218).

На жаль, Орядин не витримує випробування, до якого закликає його Наталка, і сам відверто це визнає: «Я звичайна натура (...). Я йду завжди найкоротшою дорогою, то й гадки мої буденні» (с. 220). Він зазнає морального падіння, чим прикро зворушує Наталку: «Я дійшов до переконання, котре заявляю вам словами згаданого вами перше «пророка» Ніцше: «Wir sind ein Pobelmischmasch, das Heute, und das will Herr sein!» («Ми — юрба, що живе сьогоднішнім днем, і ми хочемо панувати») (с. 236). Саме тоді, коли Наталка захоплена ідеєю «вищої людини» того ж Ніцше, коли її вабить оте «полудне», Орядин пропонує їй зректися всього: «Ідіть зі мною на село, і жиймо лиш для себе!» (с. 237). Дівчина відмовляє йому. Чи правильним є її рішення, важко сказати однозначно, але наші симпатії однозначно на боці героїні. Однак сама Наталка переконує себе в тому, що не сміє «піддатися його благанню задля себе і задля його самого, задля його будучності, що запропастилась би в простім, його вдачі цілком невідповіднім занятті, котре не ситило би його духу, не давало би відповідного корму» ні його, ні Наталчиній душі» (с. 239). У цьому полягає модерністичний підхід: важливими стають не зізнання, пропозиція і відмова, а сам акт їх переживання.

Коли в житті Наталки з'являється Іван Марко, дівчина дуже скупо, декількома рядками окреслює його зовнішність («майже поганій» (с. 264), «ростом чи не нижчий від мене, з лиця майже негарний, опалений сонцем, темно-русявий, з окулярами перед ясними, проникливими очима» (с. 263)), зате докладно зупиняється на емоціях і враженнях, які він

викликав у її душі (тобто тут бачимо використання насамперед імпресіоністичного прийому): *«Його істота була мені така чужа, така далека всьому тому, в чім я жила і чим була наскрізь перейнята, що мене обгортало все наново чувство самотності»* (с. 264); пізніше: *«Гарно, прегарно живеться, відколи він тут. Від його віє іншим духом, свобідним, повним охоти до життя, віри в кращу будучність; я сказала би: і б'є сонцем...»* (с. 270); і потім такий самий акцент на емоціях вже від імені розповідача (у другій частині повісті): *«Він її любить! Це мусить бути правдою, було вже тоді правдою, коли і не снила о тім, коли говорив, прощаючись з нею, що для його «сонце заходить», а руку стиснув їй, мов кліщами; було вже тоді, коли мучили себе так страшно. Те все була любов»* (с. 384).

Іван Марко уявляється Наталці сильним духом чоловіком, який розуміє її та прагне того, що і вона. З його приїздом вона почувається щасливою: *«Гарно, прегарно живеться, відколи він тут. Від його віє іншим духом, свобідним, повним охоти до життя, віри в кращу будучність; я сказала би: і б'є сонцем... Не знаю, але коли прислухаюся йому, то мені здається, що те, що він говорить, я десь уже раз чула або знала сама з себе. Мені майже все знайоме, що він говорить, так мовби він був мною, лише досконалішим, з більшим довір'ям до власних сил і з більшою погордою до рабства і немочі»* (с.198). Вона навіть у своїх думках зізналася, що він і є той «вищий чоловік»: *«Доктора змірив від голови до ніг, а мене поздоровив іронічно, і, як мені здавалося, ледве що не вимовив: "Отже, вищий чоловік найшовся, gratулюю вам!"»* (5, 200).

Наталка усвідомлює, що доктор Марко набагато вище за неї, він відкрив їй новий світ, зробив її шлях до надлюдини коротшим: *«Любив з нової гарної літератури деяких польських писателів, на котрих я досі не звертала більшої уваги, тому що походили з лона нації, котрої я не любила. Своєю інтелігенцією засоромив мої неприязні, майже односторонні почування, навчив мене цінити та бути і супроти ворогів об'єктивною і справедливою. Через його порозуміла я справдішній аристократизм душі, той аристократизм, про котрого розписувавсь так загадочно, а зараз так сильно і пориваюче новочасний філософ Ніцше. Навчилася ясного світогляду, котрий показував мені не одну, досі майже зовсім неясну, незамітну для мене річ у новім світлі. Однак попри все те скріпило його єство також мою сильно пригноблену душу і самосвідомість, потрясло наново моєю гордістю, і за це я найвдячніша йому»* (с. 216).

Окремої уваги заслуговує Наталчине «полудне», про яке вона так багато і палко пише, чим марить, до чого прагне. *«...Її полудне зближалося, це відчувала вона всіма нервами, в ній співало щось тисячами голосів про його, а її оточення заповідало його»;*

«Ягарна!» – заговорив в ній якийсь голос. (...) «Царівна», – навинулось їй на думку» (с. 354).

Наталка не просто сподівається, що досягне своєї мети, вона абсолютно переконана в цьому. Зрештою, вона перемогла саму себе, не піддавшись розпачу й зневірі у скрутні моменти життя. Дівчина точно знає, що має бути щасливою, бо «вищі люди завжди перемагають», а вона буде далі продовжувати свій шлях: *«Рано зійшло сонце велично, пророчо і цілою пишнотою, цілим багатством свого блиску цілувало її. Але не мертво... «Буду жити, – думала вже сотний раз, – і йти тою самою дорогою, що досі. Це неможливо, щоб я не побідила, або щоб надо мною панувало що інше, як сама краса життя». І, усміхнувшись перший раз по тім важкім німім бою якимсь розкішним усміхом, прошептала: – Я ж царівна!..»* (с. 298).

Наталка далі продовжує жити, жити для того, щоб досягнути «полудне», що постає символом людського щастя, досягнення гармонії між особистим щастям і громадським призначенням. Саме такий термін як «полудне» Ніцше використовує у «Так казав Заратустра». Так він людське життя порівнює з порами дня. Саме це порівняння і використовує Кобилянська у повісті. Не тільки промови Заратустри закінчуються полуднем, але й історія Наталки: *«– Вуєчку, – обізвалася по якійсь хвилині, – в мене настало «полудне». Воно настане і для нашого народу, не правда ж? Я вірю в це, як вірю в силу волі, і я несказанно горда за тих, що ступили на дорогу, котра веде до сього полудня, а удари ворогів чи недолі зносять з усміхом на устах. В їх руках спочиває будучність народу, а їх самих жде безсмертність. Це гарна і горда нагорода»* (с. 301). Так, нарешті, вона щаслива, одружившись з Іваном Марко, який не зрікся її ідеалів, який підтримував у її досягненнях і мріях, розумів її як ніхто інший.

«Царівна» – повість цілком новаторська, створена в руслі модерністичної естетики. В ній поєднуються неміметичні та міметичні форми художнього мислення, властиві письменникам-модерністам, переплітаються розповідь і дискурс. Ольга Кобилянська, використовуючи форму щоденника («Царівна»), вдаючись до пейзажних замальовок, образів музичних переживань, на перший план ставить відтворення внутрішнього світу багатой і непересічної жіночої особистості.

Отже, образу нової жінки в повісті «Царівна» створений під впливом ідеї «надлюдини» Ф.Ніцше». Ользі Кобилянській вдалося відкрити для загалу жіночу реальність, яка не вписувалась у традиційне патріархальне уявлення. Вона асимілювала феміністичну ідею через власну творчість у літературний процес, що модернізувався під впливом ніцшеанської філософії. Участь письменниці у феміністичному дискурсі сприяла творенню нового образу жінки інтелектуальної, самодостатньої особистості, яка здатна

боротися не тільки за особисте щастя, а й знаходить сили та волю для участі в громадській діяльності, приносячи користь й іншим.

РОЗДІЛ 3

ТИПИ ЖІНОЧИХ ХАРАКТЕРІВ У НОВЕЛІ «Valse Melancolique»

Цілковитим новаторським твором О.Кобилянської, написаним у модерному дусі, є новела «Valse melancolique», яку зовсім не безпідставно називають музичною та імпресіоністичною. Імпресіонізм – це одна з модерних течій, що орієнтувалася на передачу безпосередніх вражень і настроїв людини. «З імпресіонізмом у літературі пов'язані й нові форми психологізму, які органічно ввійшли в нове мистецтво (настрій, підтекст, «підводні течії»). Вони дали змогу письменникові показати нюанси характеру і психології персонажів, які були неможливими в літературі попереднього етапу. Людина розкривається перед нами у складних взаємозв'язках із зовнішнім світом на тлі її різнопланового внутрішнього життя. Цей психологізм апелює безпосередньо до інтуїції читача і розрахований на його асоціативне мислення. Сучасні дослідники літературного імпресіонізму відзначають намагання імпресіоністів проникнути у внутрішній світ персонажа»¹. У цьому напрямі психологічне переважає над подієвістю, що призводить до «згортання» фабули, фрагментарності оповіді, точну фіксацію нюансів настрою, психічних реакцій героя.

За спостереженням Л. Кондратюк, «імпресіоністична проза спирається насамперед на невідповідність реальності та людської рецепції. Тому персонажі прозового імпресіонізму повсякчасно тлумачать довколишній світ, відрізняючи власне бачення світу від реальності»².

О.Кобилянська створює новий для вітчизняного письменства тип неоромантичного героя – незалежної, сильної, творчої і високоморальної особистості. Для цього вона шукає відповідних художніх засобів. Як слушно зазначила Л. Матусяк, «широка описовість у її творчості змінюється глибоким психологізмом, епіка поступається витонченому ліризму, реалістичні картини природно поєднуються з романтично забарвленими. Пейзаж перестає бути лише фоном подій і, персоніфікуючись, виходить на перший план. Новела як оповідний жанр, у контекст якого Кобилянська вводить просторі музикально-психологічні звукові малюнки, стає музичною. Започатковує письменниця також і нову в українській літературі своєрідну модерністську образно-стильову манеру, що поєднує в собі певні ознаки імпресіоністичного, символістського та експресіоністичного письма. Таким чином,

¹Кондратюк Л. Стильові тенденції імпресіоністичної прози в українській, російській та англійській літературах початку ХХ століття: Автореферат дисертації на здобуття наук. ст канд. філол. наук. – К., 2009. – С.4.

²Там само. – С.5.

О.Кобилянська разом з М.Коцюбинським, В.Стефаником, М.Яцковим стає зачинателем нової за змістом і за формою української прози»¹.

За спостереженням Г.Нестор, «проза О. Кобилянської займає чільне місце серед творчості українських модерністів і демонструє нову художню якість. У її новелі «Valse melancolique» концепт *музика* репрезентує основні ідеї авторки щодо ролі мистецтва в житті людини. Концепт *музика* у творі – ключовий. Доля людини, її внутрішні характеристики, життєві концепції героїнь новели осмислюються саме крізь призму *музики*. Твір розпочинається з роздумів про те, якою є роль музики в житті людини. Духовно багата, цілісна особистість, на думку авторки, не може бути байдужою до мистецтва. *Музика* – це і душевний стан людини, й обов'язкова умова її гармонійного існування, і філософія життя. Людина і музика – єдине ціле, на думку авторки»². Як зазначає одна з героїнь новели, що одночасно виступає оповідачкою: «*Не можу слухати меланхолійної музики <...> Я розпадаюся тоді в чуття, і не можу опертися настроєві сумному, мов креповий флер, якого позбутися мені не так легко. Зате, як пронесеться музика блиску, я подвійно живу. Обнімала би тодіцілий світ, заявляючи далеко-широко, що музика грає! І класичну музику я люблю. Навчила мене її розуміти й відгадувати по «мотивах» одна з моїх товаришок, якої душа немов складалася з тонів і була сама олицетворена музика»³.*

Саме музика, емоції та переживання, які вона народжує в душі, допомагають героїням зблизитися і краще зрозуміти одна одну, усвідомити власну життєву позицію, оригінальність та багатство жіночого внутрішнього світу: «*Хто вам каже, пані, що ми не любимо музики? Саме ми любимо музику, правдиву, від душі музику, що несе впливом дресури й профанації того, що зветься талантом, а впливом струнами обдареної душі, як се ви тепер описували*».

Показово, що всі три центральні персонажі твору належать до жіночої статі. І це не випадковість, а загальна тенденція тогочасного письма. Образ жінки виходить на передній план в новітній українській літературі. Як слушно зазначає Я. Поліщук, «це було пов'язано не тільки з утвердженням жінок-письменниць як чільних представників

¹Матусяк Л. Твори Ольги Кобилянської із життя української інтелігенції. Пошуки морального ідеалу: Автореферат дисертації на здобуття наук. ст. канд. філол. наук. – К., 2000. – С.6.

²Нестор Г. Концепт «музика» в новелі О.Кобилянської «Valsemelancolique» // Матеріали студентських наукових читань. – Кривий Ріг, 2018. – Випуск4. – С.88.

³Кобилянська О. Valsemelancolique.Режим електронного доступу: <http://sites.utoronto.ca/elul/Kobylianska/Valsemelancolique.html>. Далі текст твору будемо цитувати за цим електронним ресурсом.

національного письменства цього періоду; принаймні двоє із них – Леся Українка та Ольга Кобилянська – справді належать до таких, значення яких важко переоцінити»¹.

Найяскравіші нові жіночі образи в українському письменстві межі двох століть постали з-під пера О. Кобилянської. Вони були натхненні ідеєю емансипації жінки як особистості. Героїня Кобилянської виявляє усебічний і глибокий інтерес до життя, до інтелектуального пізнання та творчості, до популярних ідей та рухів сучасності. Вона прагне стати повноправним учасником громадського життя, а водночас реалізує свою унікальну особистісну ідентичність. Її приваблює усе, що дає насолоду життя, спілкування, відчуття модерного світу і себе самої. Саме на вістрі модерності зав'язується конфлікт жінки Ольги Кобилянської із оточенням, що виявляє консервативний чоловічо-патріархальний погляд на «жіноче питання».

У новелі О.Кобилянської «Valse melancholique» домінує, як і в багатьох інших творах авторки, феміністична тема, представлена долею і характерами трьох дівчат-інтелектуалок: Марти, Ганнусі та Софії. Якщо перша є більш традиційною героїнею, то дві останні прагнуть бути максимально незалежними в житті – особливо від чоловіків. Прагнучи бути вищими людьми, осягти вищі щаблі буття, піднятися над натовпом, буденністю, посередністю, вони шукають способів глибшого самопізнання нерідко за посередництвом неспокійного Еросу. Ганна і Софія чимось нагадують Наталку з «Царівни», також є творчими особистостями, які представляють живопис та музику. Таким чином, авторка вводить в українську прозу тип жінки-митця, яка прагне самостійності та незалежності і бажає цілком віддатися своєму покликанню.

Саме такими аристократками духу постають перед читачем героїні творів Кобилянської, сильні «жінки європейської освіти й радикальних поглядів..., спроможні на самотній виклик суспільству»², – як спостерігає Соломія Павличко у дослідженні «Дискурс модернізму в українській літературі». Героїні Кобилянської, зокрема Наталка Верковичівна з «Царівни», Софія з «Valse melancholique» та інші прагнуть бути самими собі ціллю і «досягти полудня», тобто розвиватися та вдосконалюватися. Однак вони не відкидають при цьому любові, навпаки, саме кохання, іноді нерозділене, нещасливе, стає стимулом до творчості, до праці, до росту.

¹Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2002. – С.155.

²Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1999. – С.71.

Однак безперечно слушним є твердження Я. Поліщука про те, що «крім феміністичної ідеї, ще дві засадничі риси свідомості модернізму проектується у творчості Ольги Кобилянської. Це елітарність і естетство. Її кращі героїні, сповнені найблагородніших поривів до культурно-інтелектуальних верховин, водночас відчують розлад у стосунках із звичайними, не емансипованими особами»¹. Так, відлуння цих тенденцій простежується і в творчості зрілого періоду, яскравим зразком чого стала новела «Valse melancholique», у якій авторка пропонує читачеві три майстерно змодельовані жіночі образи, котрі водночас ілюструють три тенденції жіночої модерності, жіночої емансипації. Перша, найрадикальніша, максималістська реалізується в постаті Софії. Друга, легка й епатажна представлена в образі Ганнусі. Третя, лояльно-консервативна, швидше позверхня, ніж сутнісна, визначає еволюцію Марти – від феміністичної незалежності до ролі вірної дружини й дбайливої матері.

Соціальні мотиви в новелі «Valse melancholique» винесені на другий план, а на передньому бачимо звернення авторки до загальнолюдських та філософських проблем. Чи не центральною серед них є тема усвідомлення людиною себе і власного місця в світі. Саме мистецтво є найвищим почуттям для мисткині Ганни, для якої воно важить більше, аніж «земне кохання» і звичайне щастя. Разом утрьох ці жінки утворюють гармонію синтезу мистецтв, вони доповнюють одна одну.

Відчувати так сильно мистецтво, зливатися разом з ним може тільки надзвичайно обдарована людина, яку треба поважати і підтримувати. Так, життєвою домінантою для Софії Дорошенко є музика, ті блакитні, червоні звуки, які наскрізь проймають її єство... Саме музика рятує її від гіркої реальності, вона купається в ній і забуває за душевний біль: «... зі страшною силою зазвучали акорди, вони пронизували мої груди блискучими стрілами, ось мені здається тепер, ніби звуки виходять з мене самої... Пальці мої заходили по неіснуючому інструменту... Полились звуки червоні, блакитні».

Саме через образи музики в новелі розкриваються традиційні морально-етичні якості людини, а також тема стосунків чоловіка й жінки, проблема зради в коханні. Так, Софія, переживши зраду коханого, вирішує навіки порвати будь-які стосунки з чоловіками і повністю віддатися мистецтву. Музика, на її думку, правдива, вона не завдасть такого болю та розчарування, як любов. Дивлячись на фортепіано, молода жінка говорить: «Можу цілу душу віддати резонаторові. І я віддаю її йому! Коли сяду до нього, нахожу рівновагу свого духа, вертає мені гордість і почуття, що стою високо, високо! Я знаю. Він останеться мені вірним. Він не мужик; не з того дерева, що виростає на широкій дорозі, але з того, що росте на самих гордих вершинах <...> Я його музикант».

¹Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. – С.157.

Ганна та Софія вірять у своє високе мистецьке покликання, відчують життєдайну силу свого таланту, живуть заради мистецтва і так само, як і героїні попередніх аналізованих нами творів О.Кобилянської, переконані, що жінка на рівні з чоловіком має право на самореалізацію і може плекати собі кращу долю.

« ... Я думаю, що моя заслуга се та, що мої героїні витиснули вже або бодай звернуть на себе увагу русинів, що побіч дотеперішніх Марусь, Ганнусь і Катрусь можуть стати і жінки європейського характеру, не спеціально галицько-руського», – писала О.Кобилянська.¹ Зокрема, такими образами нового європейського типу вважаємо й персонажів музичної новели «Valse melancolique».

У новелі «Valse melancolique» долі героїнь складаються по-різному. Кожна з них мріє знайти своє щастя, найповніше виявити свій багатий духовний потенціал. Знаковим є те, що в кожній з жінок є власне прізвище. Саме воно передає глибинну сутність кожної з них, їхню справжню природу: *артистка, жінка, музика*. Найбільш трагічним постає образ Софії, який уособлює нерозривний зв'язок людини з мистецтвом, єдність непересічної особистості зі світом гармонії, без якого не можна бути по-справжньому щасливим²

Натомість Марта – це втілення доброти і лагідності, вона готова «обійняти весь світ», «зігріти його теплом свого серця». Можливо вона й не завжди розуміє Софію, але щиро її любить та готова прийти на допомогу. Художниця Ганнуся – нестримна, поривчаста натура, непостійна у своїх почуттях, феміністка. Софія – вся поглинута світом музики, світом мистецтва, вона прагне стати піаністкою і є обдарованою творчою особистістю.

Світ цих трьох жінок – це світ без чоловіків. Їхній ідеал не відривається від феміністичних мотивів: вільна жінка, що «не пішла ані в жінки, ані в матері, а розвинулася так вповні». Як стверджує М.Денисенко, «ці три «незамужні жінки» утворюють щось на зразок власної, жіночої сім'ї. Усі три люблять одна одну, але безкорисливо, як можуть любити лише самі жінки. Така любов виключає суб'єктно-об'єктні категорії, є вільною від примусу й нічого не вимагає взамін. Вона є безкорисливою, бо звернена на «тобі подібну» й віддзеркалюється на саму тебе».³

Показово, що оповідачка Марта теж схильна до рефлексій і задумується над своїм баченням світу. Вона вважала себе менш обдарованою і нижчою за своїх подруг, бо навіть Ганна, яку вона дуже любила, критикувала її як жінку «з вузькими домашньо-

¹Цитата за: Погребенник Ф. Ольга Кобилянська. – К.: Дніпро, 1988. – С. 19.

²Нестор Г. Концепт «музика» в новелі О.Кобилянської «Valse melancolique» // Матеріали студентських наукових читань. – Кривий Ріг, 2018. – Випуск 4. – С.88.

³Денисенко М. « ... Бути собі ціллю» // Слово і час. – 1997. – № 5. – С.48-49.

практичними поглядами» і «старосвітськими замахами жіночності». *„Відорвися раз від ґрунту старих фрагментів і перекинсь яв який новіший тип, щоб я від часу до часу черпалаз тебе якусь скріплюючи силу... щось новітнє!»* – не раз закликає Ганна Марту.

Ганна іноді поривалась за чимось високим, чого, можливо, їй бракувало, але після таких знервованих висловлювань поверталася в цей реальний світ, у свою тиху кімнату, до своєї лагідної і люблячої подруги, яку вона насправді не змогла б уявити інакшою. Сама Марта теж не прагнула змінити себе, бо жила так, як їй підказувало серце і до чого була схильна її душа. Марту можна відокремити від компанії двох феміністок, бо вона прекрасно розуміла обох, захоплювалася ними як неординарними особистостями. Марта і Ганна – це жінки, які протилежні не тільки за вдачею, характером, але й бажаннями та пориваннями. Ось як різницю між ними окреслює Ганна: *«Ти можеш обмежитися насвоім ґрунті, бо мусиш; він вузький, але моє полешироке, безмежне і тому я живу таким життям»*.

Як слушно зауважує Я. Поліщук, «принаймні двоє із трьох персонажів новели «Valse melancolique» декларують естетизм як свою життєву програму, але роблять це по-різному: в одному випадку це ризиковано-драматичне естетство, що веде до небезпечного відчуження в соціумі і, зрештою, виявляється фатальним (Софія). В іншому (художниця Ганнуся) – панестетизм як своєрідна утопія буття...»¹. На початку твору гасло «Я живу штукаю, і вона вдовольняє цілковито мою душу» було заявлене як спільне для трьох жінок. Але надалі воно зберігає актуальність лише для художниці Ганнусі. Софія в силу свого характеру не може вдовольнитися «цілковито» лише мистецтвом, могутнім гравітаційним полем для неї є життя в усій його різноманітності та складності. А ось для оповідачки це гасло залишається тільки гаслом; в її характері перемагає традиційна сутність жінки, матері.

О.Кобилянська звертає увагу, що її вроджена феміністка Ганна добра й справедлива, але ці риси своєї вдачі не виявляє назовні. Вона може несвідомо образити людину, а потім щиро пожаліти про свій необдуманий вчинок. Ганнуся талановита, але розпещена дівчина. Вся її праця, всі її захоплення підпорядковані раптовим пориванням настрою, почуттям. Вона керується емоціями, воліючи не думати – розважливо це чи ні. Дразливою і химерною була, коли малювала, але в щоденнім житті була наймилішою людиною. *«Але, навіть дивлячись на її змінний і непередбачуваний характер, була незвичайно доброго серця: тут в одній хвилі кидалася, гарячилася й змагалася, а вже в другій – була добра»*.

¹Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. – С.157.

Одним словом героїні новели емоційні та чутливі, як і український народ. Адже не випадково науковці відзначають: «То не зле, що ми багаті на чуття. Якраз ця чуттєва сфера визначає нашу глибоку релігійність, наші моральні й естетичні вартості, які високо підносять українську людину. Але всякі чуття – і позитивні, і негативні – повинні бути під контролем розуму й керовані волею. Бо без цього будемо мати розщеплений характер, роздвоєну психіку, постійно будемо руйнувати те, що перед тим створили»¹.

Показово, що великого значення письменниця надає виразу очей своїх персонажів. Відомо, що очі вважаються дзеркалом душі. У Ганнусі *«великі, розгорілі з внутрішнього болю очі... шукали лиховісно чогось, щоб знищити вже в другій хвилі відкрите і відчуті полегшу за свій біль, що впився у неї»*, але при цьому очі героїні авторка описує ще живими і блискучими. Натомість у Софії бачимо *«змарніле лице з великими смутними очима»*.

Ганнуся виглядає найбільш впевненою і стійкою феміністкою між дівчатами, але не дуже стриманою, з палкими бажаннями, вона закликає товаришок: *«Будемо собі жити по душі. Тоді юрба переконається, що незамужня жінка – то не предмет насміху й пожалування, лише істота, що розвинулася неподілено»*. Художниця готова жити, дотримуючись цього гасла, послідовно втілювати його в життя. Можливо, такий радикалізм можна пояснити запереченням маскулінного світу, героїня не вірить у щасливий кінець природної любові, у можливість рівноправності чоловіка і жінки у шлюбі.

Ганнуся молода, емансипована, активна, освічена, сексуально приваблива жінка, яка прагне реалізувати себе не як дружина, а хоче стати повноцінною особистістю, намагається довести своє право на вільний вибір. Незалежність і самоповага – провідні риси її характеру. Ганнуся відштовхує чоловіків через своє прагнення особистої свободи. Чоловіків вона вважає обмеженими лицемірами, що сприймають жінку як об'єкт своїх бажань, а до шлюбу ставляться як до купівлі-продажу. Дівчина навіть кидає батька своєї дитини й виховує сина сама, не відчуваючи ніякого дискомфорту, їй не потрібні залицяльники, вона завантажена працею, повністю віддається мистецтву. Адже, як зазначає С. де Бовуар, *«будучи метою діяльності чоловіків і джерелом їхніх рішень, жінка тим самим стає мовби мірилом цінностей. Вона, отже, виступає як верховний суддя. Чоловік мріє про Іншу не тільки задля того, аби заволодіти нею, а й задля того, щоб знайти в ній своє підтвердження»*². Художниця наділена сильним характером,

¹Філічева Г. Відображення рис українського національного характеру у творчості Ольги Кобилянської // Визвольний шлях. – 2005. – № 6. – С. 52.

²Де Бовуар С. Друга стать: У 2-х томах. – К.: Основи, 1994. – Т.2. – С.198.

виробленою волею, сама встановлює для себе цінності і закони життя. Мірилом моральності для неї є власна совість. Вона із запалом виголошує феміністичні гасла, відстоюючи право жінки на вільний вибір партнера та вільне кохання.

Ганнуся настільки цінує свій душевний спокій і той маленький артистичний світ, котрий панує в їх домі, що вона боїться прийняти на квартиру ще одну дівчину, оскільки та може виявитися швачкою чи жінкою з бідним, обмеженим побутом кругозором й цим дратуватиме її. Але, коли Ганнуся почула від незнайомки: *«Я потребую спокою, що впливає з замилювання до музики й гармонії в відносинах, передусім гармонії!»*, то ці слова вмиль примусили її передумати, бо вона зустріла споріднену душу – так само обдаровану особистість, артистку, спілкування з якою могло дати їй естетичну насолоду. І відповідь Ганнусі виявилася ніжною і пристрасною: *«Саме в нашій житті грає гармонія велику роль»*.

Такими словами з глибоким підтекстом художниця повідомляє майбутню подругу про згоду на спільне життя. І ось до Ганни і Марти – цих двох несхожих між собою жінок – приєдналася ще одна. Спочатку ми знайомимося з Софією Дорошенко не безпосередньо, а опосередковано – через повідомлення служниці, яка називає окремі елементи її зовнішності: гудзики від пальта, що тримаються на одній нитці, покусані рукавички. Ці деталі дозволяють дівчатам, що шукають співмешканку, зробити висновок про знервований стан душі Софії. Але як би вона не виглядала, чи по-античному, чи по-класичному, чи надто темно одягнена, лагідна Марта хотіла прийняти її усією душею. *«Мене неначе тягло до неї, неначе силувало віддати їй цілу свою істоту на службу або й ще більше: віддати всю ясність своєї душі, натхнути її тим... Сама не знаю, що таке тягло мене до неї...»*.

Ми бачимо, що Марта вважає себе нижчою за подруг і водночас захоплювалася їх естетизмом. Найменша краса вражала душу цієї дівчини і вона кориться їй. Відчувати та любити красу – Марта вважала Божим даром!

Але попри засадничу схожість, дві проєкції естетизму (Ганнуся і Софія) виявляють цілком виразну відмінність. Життєва програма Софії – це щось більше, ніж просто служіння мистецтву, вона включає незмірно глибшу ідею месіанства, характерну для неоромантизму; це справді поривання до абсолютної досконалості, своєрідно запрограмоване вже самим ім'ям персонажа. Невипадковим постає у творі трагічна розв'язка конфлікту Софії з оточенням – героїня гине. Подібно до того, як Ніцше зупинився в ситуації глухого кута зі своїм ідеальним персонажем, так і Кобилянська зупиняється перед «критичною» суперечливістю і скомплікованістю заявленої парадигми героя.

Дівчата милувались Софією, їм ввижалось, що *«білизна в неї, як у графині, а спить вона, мов царівна»*. Взагалі, нова подруга стала загадкою для них: *«Не боюся смерті! з нею замовкне вся музика моїх нервів і те, що здавило їх звучність»*. Софія пристрасно вмiла віддаватися улюбленій справі і було легко відгадати, що у неї сталася якась пригода, яка здавила музику її нервів. Ця пригода змінила її на все життя, тому що для такої тонкої душі кожна завдана рана є незворотною. Але, всупереч усьому, ця жінка є взірцем для інших, вона залишається сильною феміністкою після душевної війни, в якій змороною перемогла. *«Гордість, яку природа кладе нам у душу, повинна ти більше розвивати. Се одинока зброя жінки, якою вона справді може вдержатися на поверхні життя»*, – такими словами Ганна втішає подругу Марту, яка плаче від ревнощів, боячись втратити коханого. *«Удари життя, що спіткали Софію в коханні, не змогли зламати її людську гордість, заплямити її чисту душу»*¹. Софія цілком поринає в світ музики, свій душевний біль звiряє фортепіану, на якому грає меланхолійний вальс. Свій власний меланхолійний вальс вона грала завзято, пристрасно, мовби боролася з чимось з усієї сили, але закінчила знов посередині перерваним смутком.

Схвильованою Софія стала після приїзду колишнього нареченого, який своєю присутністю нагадав про болючу душевну рану. Але, вона стійко витримує біль, керуючись гаслом – *«Не понижувати себе перед негідною людиною»*. І повністю зливає своє життя з резонатором, який залишиться вірним назавжди, бо він не мужик. Ці слова Софії є яскравим виявом позиції жінки-феміністки.

Софія розповідає Марті про своє нещасливе кохання, руйноване владою грошей та слабодухістю її коханого. Вона любила пристрасно і щиро, до нестями і злякала коханого силою свого почуття: *«С рід любові в жінок, на якій мужчина ніколи не розуміється. Вона для нього заширока, щоби зрозумівся на ній. Таку широку... віддала я йому не від сьогодні до завтра, лиш назавсiгди... Але тим часом, коли я розклала душу свою перед ним, він від'їхав, а ліше сказати – втік»*.

На відміну від Софії Марта не розуміла як можна так стійко бути гордою і як це «перемагати себе»: *«Що мені вся гордість, про яку мені говорила, що її треба плекати, щоби удержатися на поверхні життя, – що мені по ній! Та звідки її й візьму, коли не піднімається сама з серця?»*

Ольга Кобилянська наголошує на рисах характеру Марти, яка сенс життя бачила в любові до чоловіка, дітей та у створенні гармонійної сім'ї. А Софія проходила через складні етапи внутрішньої боротьби, болючих перемог над собою, які, однак, не робили її щасливою.

¹Бабишикін О. Ольга Кобилянська: Нарис про життя і творчість. – Львів, 1963. – С. 72.

Т.Турнерова вказала на глибокий психологізм новел О.Кобилянської, на те, що письменниця основну увагу звертає на розкриття внутрішнього світу людини. Мистецтво стає засобом саморозкриття, віддушиною для героїні, яка зазнала приниження у житті¹. Після похорону матері Софія зазнає ще більшого душевного удару, який пов'язаний з матеріальними чинниками.

Софія – тип жінки-митця, аристократка духу, гине, її життя доконче зломалося від тріску струн, а слова Ганнусі про тріск резонатора стали смертельними. Ганнуся не розуміла, якими важливими були для музикантки ці речі. Для Софії очікуване стає безнадійним, а тому раптовою стає смерть.

Як зазначає М.Денисенко, «жіночі типи, витворені Кобилянською, є художнім виразом її феміністичного світогляду й світопочування. Героїні її дуже нагадують саму письменницю – з її палкою натурою, категоричністю...»². Ольга Кобилянська підкреслює душевний аристократизм, самовіддану любов до мистецтва, «здатність героїні до глибокого почуття і беззахисність її вразливої, залюбленої у мистецтво душі перед жорстокими обставинами життя. Втративши через брак коштів можливість здійснювати свою мрію про навчання в консерваторії, Софія помирає від серцевого нападу. Значну художню роль відіграє символічна деталь – тріск обірваної струни, що передвіщає трагічну смерть Софії»³.

Таким чином, у новелі «Valse melancolique» О.Кобилянська творить три новаторські типи жіночих характерів, що відображають модерне бачення зламу віків. Ці персонажі ілюструють три тенденції жіночої емансипації. Перша, найрадикальніша втілена в образі максималістки музикантки Софії. Друга – це теж митець, художниця, легка й епатажна Ганнуся, яка виступає твердою феміністкою і не бажає ділити своєї свободи з чоловіками. Третя – лояльно-консервативна оповідачка Марта, які еволюціонує від захоплення ідеями феміністичної незалежності до ролі вірної дружини й дбайливої матері.

¹ Турнерова Т. Ольга Кобилянська // О. Кобилянська в критиці ті спогадах. – К.: Дніпро, 1963. – С. 297.

² Денисенко М. «... бути собі ціллю» // Слово і час. – 1997. – № 5. – С. 52.

³ Камінчук О. Провісниця українського модернізму // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 5.

ВИСНОВКИ

Ольга Кобилянська – одна з чільних представників літератури модернізму кінця XIX – початку XX століття. Вона збагатила вітчизняну прозу новими жанрами, темами, мотивами, типами образів та художніми засобами. Уже своїми першими творами письменниця заявила про себе як про новаторку та прихильницю ідей фемінізму.

Її дебютний твір – повість «Людина» присвячена темі жіночої емансипації, боротьбі жінок за рівноправність та свободу у виборі своєї долі. Подібний тип неоромантичної сильної особистості, яка готова боротися за свої права і протистояти суспільству, зображено і в повісті «Царівна».

У повістях «Людина» та «Царівна» О.Кобилянська створює нові образи жінок-інтелігенток (Олена Ляуфлер, Наталка Веркович), що належать до громадсько-інтелектуального типу особистості. Цим героїням притаманна висока самосвідомість, почуття власної гідності, розуміння самоцінності людської особистості і нестримний потяг до самовдосконалення. Маючи сильну волю і стійку життєву позицію, вони здатні відстояти свої переконання, людську гідність, змагатися за своє майбутнє. Це героїні активної і творчої вдачі, які в житті керуються більше розумом, ніж почуттями, їм притаманна здатність до самопожертви, відмови від особистого заради вищих духовних ідеалів та цінностей.

На жаль Олені Ляуфлер не вдалося досягти омріяного щастя, натомість головна героїня «Царівни» зуміла досягти жаданого «полудня». Цей твір постає цілком новаторським. Звертає на себе увагу вже сама форма: повість написана у формі щоденника, що налаштовує на безпосередність сприйняття та відвертість оповідача, адже вона ділиться своїми переживаннями не з чужим, а наче сама з собою. Крім цього, така форма зумовлює послаблення подієвого начала і поглиблення психологізму, тобто уваги до внутрішнього світу героїні. Новаторським у повісті виступає і залучення авторкою ідей німецького філософа Ф.Ніцше. Його погляди про «надлюдину» відобразилися у характері Наталки Веркович. Але при цьому О.Кобилянська не йде сліпо за твердженнями філософа, а й деякою мірою дискутує з ним, адже той не вірив у сильну жінку, а прикладав свій ідеал «надлюдини» до чоловіка. Натомість у творах української авторки чоловіки зазвичай постають слабкими, такими, що не здатні відповідати високим духовним пориванням жінок.

О.Кобилянська підносить неоромантичний ідеал. Письменниця подає читачам ідеальні образи, що мають певною мірою автобіографічний характер. Це незалежна,

сильна, творча і високоморальна особистість, яка ще й наділена почуттям національної самосвідомості. Такий тип характеру вимагає нових форм художнього вираження. Тому в феміністичній прозі О.Кобилянської широка описовість змінюється глибоким психологізмом, епіка поступається витонченому ліризму, реалістичні картини природно поєднуються з романтично забарвленими. Внутрішні монологи, невласне пряма мова, рефлексії-медитації, психологічні паралелізми, розгорнуті метафори-порівняння відображають емоційно-чуттєве життя героїнь письменниці.

Можливо вони й позбавлені волею обставин активного зовнішнього життя, проте схильні до глибоких рефлексій і шляхом самоаналізу намагаються зрозуміти себе і розібратися у своїх почуттях та думках. Вони прагнуть досягти такої внутрішньої свободи, «щоб бути самій собі ціллю». У повній мірі, за допомогою інтелігентного, розвинутого, люблячого чоловіка, це вдається лише Наталці Веркович, на той час, як Олену повертає до дійсності «буденна проза життя», і вона врешті-решт одружується з нелюбом, до якого все ж таки відчуває природний, інстинктивний потяг.

Модерні жінки зображені О.Кобилянської і в її пізнішій новелі «Valse melancholique». Вони постають справжніми аристократками духу, які не лише звільняються з-під влади нав'язуваних патріархальним суспільством фальшивих цінностей, а й прагнуть реалізуватися як творчі особистості, утвердити власні уявлення про буття, людину, націю

У цій новелі авторка розширює галерею жіночих типів і творить по-справжньому мистецький тип особистості. Загалом О.Кобилянська творить три новаторські типи жіночих характерів, що відображають модерне бачення зламу віків. Ці персонажі ілюструють три тенденції жіночої емансипації. Перша, найрадикальніша втілена в образі максималістки музикантки Софії Дорошенко. Цьому артистично-індивідуалістичному типові характеру властивий нестримний потяг до волі, краси і гармонії, прагнення до творчої самореалізації, до визволення з пут буденщини, з вузького й задушливого світу, де панують закони і приписи філістерської моралі. Це героїня артистично-індивідуалістичного типу високодуховна, багата особистість, непересічна індивідуальність, але занадто чутлива. Саме глибокі переживання і несправджена надія на навчання стають причиною її передчасної смерті.

Друга – це теж митець, художниця, легка й епатажна Ганнуся, яка виступає твердою феміністкою і не бажає ділити своєї свободи з чоловіками. Вона теж цілковито віддана мистецтву, але в той же час не втрачає тверезості мислення, що допомагає їй виживати у ворожому «чоловічому» світі. Третя – лояльно-консервативна оповідачка

Марта, які еволюціонує від захоплення ідеями феміністичної незалежності до ролі вірної дружини й дбайливої матері.

Таким чином, Ольга Кобилянська започатковує в українській літературі своєрідну модерністську образно-стильову манеру, творить нові типи жіночих характерів різного спектру: від жінки-патріотки, громадського діяча до жінки-митця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агатій Т. Ідея «надлюдини» Ф.Ніцше у творчості О.Кобилянської // Філологічні студії. – Одеса, 2016. – С. 139-144.
2. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. – К: Факт, 2003. – 360 с.
3. Бабишкін О. Майстерність портретної характеристики. Жіночі образи в творах О.Кобилянської // Радянське літературознавство. – 1963. – №6. – С. 96-102.
4. Бабишкін О. Ольга Кобилянська. Нарис про життя і творчість. – Львів, 1963. – 234с.
5. Білоус Н. Феміністична проблематика прози О.Кобилянської // Українська мова та література. – 1999. – №1. – С. 31-36.
6. Градовський А. Свобідний чоловік з розумом – се мій ідеал // Українська література в загальноосвітній школі. – 2004. – № 12. – С. 25-26
7. Гундорова Т. Проявлення Слова. Дискурсія раннього українського модернізму. Постмодерна інтерпретація. – Львів: Літопис, 1997. – 297 с.
8. Гундорова Т. *Femina melancholica*: Стаття і культура в тендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.: Критика, 2002. – 273 с.
9. Де Бовуар С. Друга стаття: У 2-х томах. – К.: Основи, 1994. – Т.2. – 420с.
10. Денисенко М. «... Бути собі ціллю» // Слово і час. – 1997. – № 5. – С. 48-52.
11. Єфремов С. Історія українського письменства. – К.: Femina, 1995. – 654 с.
12. Каменська І.В. Концепт подвійного семантичного поля у творчості Ольги Кобилянської (за творами «Ніоба», «Valse melancolique», «Некультурна», «Земля», «Через кладку»): Автореф. дис... канд. філол. наук. – Київський національний університет ім. Т.Шевченка. – К., 2003. – 19 с.
13. Камінчук О. Провісниця українського модернізму // Дивослово. – 2004. – № 4. – С. 4-8.
14. Крупка М. Неоромантичний дискурс у художньому освоєнні Ольги Кобилянської // Актуальні проблеми сучасної філології: Літературознавство: Збірник наукових праць – Рівне, 2001. – Випуск X. – С. 245-253.
15. Ласло М. Тема емансипації жінки у творчості О.Кобилянської / О.Кобилянська в критиці і спогадах. – К.: Дніпро, 1988. – С. 324-336.
16. Лещенко М. Ольга Кобилянська. Літературний портрет. – К.: Дніпро, 1973. – С. 147.

17. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К.: ВЦ «Академія», 2007. – 752с.
18. Матусяк Л. Твори Ольги Кобилянської з життя української інтелігенції. Пошуки морального ідеалу: Автореферат дисертації на здоб. наук. ст. канд. к. філол. н. – К. 2000. – 18с.
19. Мусієнко В. Дискурсивний вимір інтертекстуальності в повісті Ольги Кобилянської «Царівна»// Стилль. Международный журнал. – № 9. – Белград 2010.– С.177-187.
20. Ніцше Ф. В. Так казав Заратустра. Жадання влади / Ф Ніцше; (пер. з нім. А. Онишко, П. Тарашук). – К.: Основи, 2003. – 437 с.
21. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах / Упоряд. Погребенник Ф. П. – К. : Державне видавництво художньої літератури, 1963. – 148 с.
22. Откович К. Особливості гендерного дискурсу в творчості Ольги Кобилянської // Вісник Львівського університету. Серія: Філософські науки. – Львів, 2015. – Випуск 17. – С. 117-124.
23. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. – К.: Либідь, 1999. – 380 с.
24. Павличко С. Теорія літератури. – К.: Основи, 2002. – 679 с.
25. Павлишин М. Автобіографічна персона та дарвіністська «Людина» О.Кобилянської // Сучасність. – 2001. – № 4. – С. 113.
26. Погребенник Ф. Непримиренна до всього, що духовно збіднює людину // За вільну Україну. – 1993. – 27 листопада.
27. Погребенник Ф. Ольга Кобилянська. – К.: Дніпро, 1988. – 214 с.
28. Поліщук Т. О.Кобилянська: відома і незнайома // День. – 2000. – 7 грудня.
29. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму: Монографія. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
30. Семенюк К. С. Творчість Ольги Кобилянської: калакаготивне світосприйняття: Автор. дис. ... канд. філос. наук. Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 19с.
31. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / [за ред. М. Зубрицької. - 2-е вид., доп.] – Львів: Літопис, 2001. – 832 с.
32. Турбацький Л. Літературні замітки // Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. – К.: Дніпро, 1963. – С. 41 - 42.
33. Турчанська О. Художнє втілення архетипу «самість» у жіночій прозі О. Кобилянської та Е.Гаскелл (на прикладі повісті «Царівна» та роману «Дружини і дочки») // Актуальні проблеми викладання літератури у середній та вищій школі. Султанівські читання. Збірник статей. – Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2012. – Випуск II. – С. 191-199.

34. Українка Леся Малорусские писатели на Буковине / Леся Українка. Твори: В 10 т. – К.: Дніпро, 1965. – С. 75-76.
35. Філософія: навчальний посібник / Л. В. Губерський, І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко та ін.; за ред. І. Ф. Надольного – К.:Вікар, 2004.
36. Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т. 41.
37. Філічева Г. Відображення рис українського національного характеру у творчості О.Кобилянської // Визвольний шлях. – 2005. – № 6. – С. 57.
38. Штейнбук Ф. Модерністський образ людини в однойменній повісті Ольги Кобилянської // Літературний процес: методологія, імена, тенденції. – 2014. – №3. – С.84-88.(Електронний ресурс) // Режим доступу: <http://litp.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/205#.W9nqWdUzbIU>
39. Шумило Н. Під знаком національної самобутності. Українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ- поч. ХХ століття. – К.: Задруга, 2003. – 354с.
40. Юнг К. Сознание и бессознательное: сборник / К. Юнг; [пер. с англ.]. - СПб.: Университетская книга, 1997. – 380с.
41. Кобилянська О. Людина. Царівна: повісті. – К.: Котигорошко, 1994. – 360 с.
42. Кобилянська О. Valse melancolique / О. Кобилянська. Режим електронного доступу: <http://sites.utoronto.ca/elul/Kobylianska/Valsemelancolique.html>

ДОДАТОК А

Літературний паспорт

Ольга Кобилянська «Людина»

Автор: Ольга Кобилянська.

Рік написання: 1894 (повість вийшла в журналі «Зоря»).

Жанр: повість.

Тема – зображення життя освіченої бідної жінки в глухому провінційному містечку. Мрії Олени постійно розбиваються об мур обивательських уявлень: усі доводять, що жінка має бути тільки додатком і прикрасою чоловіка.

Ідея – треба створити такі умови, так змінити лад, щоб кожна людина, особливо жінка, змогла відчувати себе справді людиною і знайти своє місце в житті.

Головні герої “Людина”:

Олена Ляуфлер – головна героїня твору. Вона відноситься до нового типу жінок, докладає зусиль, щоб довести, що вона — людина, неподільна характер, яка має привілей на свободу і щастя. Це внутрішньо заможня, інтелігентна, горда, борець, яка спроможна на виклик суспільству особа.

Епаміондас Ляуфлер – батько Олени, лісовий радник. Він душевно голий, він самовпевнений і безапеляційний у висловах і діях, у відношенні до близьких деспотичний, позбавлений людських і родинних почуттів. Він залежний від алкоголя

Пані Радникова – мати Олени. Це високодумна й зашорена жінка. Вона вважає, що перш за все, дівчині (жінці) треба розбиратися в господарстві.

Герман-Євген-Сидор Ляуфлер – брат Олени. Це несерйозний та зіпсований хлопець, порожній морально і фізично. Він, вважає, що народжений для привілеїв. Вчинив самогубство.

Ірина та Геня – сестри Олени;

Стефан Лієвич – студент-медик, коханий Олени. Він вірить у світлий ідеал, навчається, для суспільству.

Фельс – лісничий. Хороший власник, його шанують на роботі. Він відчутий та пихатий чоловік. Сердечний з Оленою, приємний і турботливий.

Маргарета – вчителька музики і подруга Олени.

Проблематика

У своїй повісті письменниця порушує такі проблеми:

- місце жінки у тогочасному суспільстві;
- батьки і діти;
- проблема емансипації жінки;
- життя і смерть;
- кохання та ненависть.

Історія написання «Людина»

Перший опублікований художній твір Ольги Кобилянської. Кобилянська 1886 року написала оповідання «Вона вийшла замож» німецькою мовою. Її прийшлося переробити оповідання на повість під заголовком «Людина» і тоді надсилала львівському журналу «Правда». На жаль редакція не прийняла повість.

1891 році в селі Димці намагалася заново переробити повість і надсилала її до журналу «Зоря», окрім повісті вона написала листа до редактора:

«Посилаю для «Зорі» повість з життя жіночого «Людина», присвячену товарищиці моїй Наталії Кобринській, і прошу о ласкаве прийнятіє до «Зорі». Єсть се перша праця моя, котру посилаю до друку, - іменно в руськім язичі. Виростаючи на Буковині переважно між німцями і румунами, не змогла я дотепер виучитись рідного свого язика слід, і коли що-небудь писала, то чинила я се по-німецьки.

Язык в повістці сій єсть корегований, а остаєсь ще до корегування орфографія. Прошу, проте, правопис перемінити на правопис «Зорі», привітають радо мою «Людину».

Редактор Василь Лукич 8 грудня 1892 році написав лист у якому зробив Кобилянські зауваження щодо правопису.

З оповідання видно, що се справді перша праця, написана на нашій мові, та що рідна мова і висловлювання в ній думок робить Вам деяку трудність. Також сюжет оповідання в більшій частині німецький, а не наш питомий. У Вас, пані, одначе, є хист і талант до написання, і Ви зможете зайняти видне місце між нашими белетристами, наколи станете пильно студіювати життя нашого народу чи то особисто, чи то з етнографічних збірників та розчитуватись в наших класиках».

Редактор радив письменниці зробити у творі «язикові зміни, а навіть де в чім стилістичні». Василь Лукич радив змінити «Дімітрі» на «Дмитро», «Галена» на «Олена», а «Густка» перейменувати на якимсь нашим імям.

Вона відповіла на цей лист 26 грудня 1892 році:

«Проти змін стилістичних в оповіданню не маю, розуміється, зовсім нічого. Чи зміна імен є конечно потрібна, хоть би і з виглядом на те, що образок сей взятий не з життя руського, а з життя німецького?»

Вправді прояви, які суть оброблені в повісті, знаходиться і в світі руського жіноцтва, однак, не знаючи так добре життя родинне руську, як, приміром, німецьке, писала, тому так. Обробляючи, впрочім, темат»Людина», мала я на оці дійсно лише «людину» без вигляду на національність.

...Імена прошу змінити, як треба, на Олену, Ірину(Густка), Стефан вмісто Дмитрі».

...у мене «літературствування» є лише побічна річ, мати моя слаба, і я мушу переважно домашньою процею займатися».

1894 році «Людина» була опублікована у журналі»Зорі» Кобилянська написала листа до Франтішки Ржегоржа: *«Се перша моя праця, в «Зорі» дуже много друкарських похибок»* Через 4 років (1899) Ольга Кобилянська перевидавала повість у газеті «Буковтна».

Ініціатором передрукування був Осип Моковей. Вона погодилася, але перед тим, як відправити до друку повість вона хотіла виправити помилки.

Ольга Кобилянська у 7 лютого 1899 року пише лист до Маковея: *« Але я вже хоть як, не пішлю Вам «Людину» на поправку. Най вже так друкується, най **Турбацький** поправить мову, та й вже; вже люди знають, що кепський там язик; а поправляти хиби, на котрі Ви вказали, я часу не маю, се мені тепер не видаєсь дуже важним»* А причина нестачі часу Кобилянської було те, що вона працювала над повістю «Земля» , яка забрала від неї багато часу.

Повість побачила світ 19 лютого (з березня)- 2(14) квітня того ж року

Літературний паспорт

Ольга Кобилянська «Царівна»**Автор:** Ольга Кобилянська**Рік написання:** 1895 рік**Жанр:** повість

Тема: зображення життя Наталки, яка бореться за свої права. Вона вірить у те, що жінка має бути вільним, що жінка не залежить нікому. Наталка мріє про те, що стане письменницею. І насамперед вона не може сприймати тогочасний світогляд людей.

Ідея: «Передусім бути собі ціллю, для власного духа працювати, як бджола; збагачувати його, щоб став сяючим, прегарним, хвилюючим, зоріючим у тисячних красках!»

Головні персонажі:**Наталка Верковичівна** — головна героїня твору;**Василь Орядин** — свояк надлісного Маєвського, коханий Наталки;**Вуйко** — дядько Наталки, в якого вона живе;**Павлина** — дружина вуйка;**Лена та Катя** — кузини Наталки, дочки вуйка та Павлини;**Лорден** — старий професор, що залицявся до Наталки;**Пані Марко** — вдова по лікарю, в якій Наталка працює компаньйонкою;**Іван Марко** — лікар, син пані Марко;**Муньо** — кузен Наталки;**Зоня** — подруга Лени, дочка надлісного;**Маєвський** — багатий надлісничий, родич Орядина;**Марія** — колишня гувернантка в домі Маєвських;**Ванда** — наречена Василя, дочка адвоката Міллера.

Кобилянська присвятила повість своїй матері Марії. Повість дуже цікава, бо вона написана у формі щоденника, що висвітлює докладний психологізм твору

Історія написання «Царівна»

Ольга Кобилянська почала писати повість «Царівна» у м. Кімполунгу 1888 році. На той час, Кобилянська ще там мешкала. Вона вела *«Щоденник»*, куди записувала: *«Цього*

вечора... переглянула почату велику новелу, вона сильна, і це мене тішить». У 1895 році Ольга завершила повість «Царівна». В автобіографічних листах «Про себе саму» Кобилянська фіксує, що повість « писана кров'ю мого серця. Банда циганів-музиків із судовим капельмейстером Хрістофом дала почин до написання цієї повісті. Я шаліла внутрішньо від музики».

За жанровим визначенням Кобилянської «Царівна» - оповідання. Повість має непросту історичну передумову. Насамперед твір був написаний німецькою мовою, а трохи пізніше з'явилася і на українській мові. 1891 році Кобилянська надсилала редакторові журналу «Народ» М.Павлика повість. Вона пише у листі: *« Я працювала багато над мовою, поки змогла передати все по-українськи. Я жила до цього часу в такому кутку Буковини, де майже всі говорять по-німецьки і по-румунськи.... Спочатку я мала намір надіслати свій твір у «Правду», потім вирішила подати в «Народ». Цей журнал захищає інтереси, які здавна вважала я за найбільш священні, отже, хотіла б, щоб мій перший український твір був, по змозі, надрукований саме в ньому».*

М.Павлика позитивно вразив твір «Царівна». Він відреагував на листа Кобилянської, так: *« Велика сила правди життєвої та чувства у Вашім оповіданні. Я мало що в житті читав з таким інтересом. Оповідання має цікаве та живе, що не замічається і похибок язових, котрих, зрештою, не так багато, як Ви думаєте... Остаточно скажу так: я годжуся друкувати Ваше оповідання хоть зараз, але мушу Вам заявити, що в таких справах – белетристичних – рішає Франко, який компетентний від мене чоловік у тих справах, Отже, я йому даю читати Ваше оповідання».* І врешті- решт 1894 року в журналі «Буковина» за допомогою О. Маковея була надрукована. Як побачила світ «Царівна», відразу звернула на себе увагу ряд критиків і тому числі М.Грушевського він писав, що: *« Письменниця наголошує, наприклад, на новаторську характері головної героїні твору Наталки, яка, за словами авторки, є «новітнім типом, впровадженим у салон руської (тобто української) літератури, де її жіноцтво сидить в народних строях, з старосвітськими ідеями і зітхає до місяченька. Наталка ж думає вже над собою і другими...».* Кобилянська була проти цієї характеристики, що запропонував Грушевський. Вона казала, що він *«зробив з Наталки, жінку прецінь думаючої, з самого початку повісті думаючої, якогось роду « Попелюшку, яка страждає від грубого виховання лихої мачухи і зведених сестер і чекає на королевича»* і далі вона пояснює: *« З причини, що Наталка «думає», не є пересічною лялькою, що є тонкого успособлення і не іде на кулаки зі своїм оточенням, як би се була повинна зробити, на думку Грушевського, повстає прецінь повість. Се є повість чуття, сама фабула є річ побічна, а він не бачить нічого, окрім фабули».*

Літературний паспорт

Ольга Кобилянська «Valsemelancolique»

Автор: Ольга Кобилянська

Рік написання: 1897

Назва: “Valse melancolique”

Літературний рід: епос.

Жанр: «музична новела»

Літературний напрям: модернізм, неоромантизм.

Тема - оповідь про буття трьох жінок-інтелектуалок, які жадають досягти краси у житті. Вони своїми концепціями та поглядами не гармонізувалися з попередніми, звичайними жіночими душами.

Ідея: По-перше. Майстерство музики – це, що відбиває духовний світ людини, через її незалежність. А по – друге, канонізована концепція про незалежне обрання жінками свої повсякденної путі.

Головні герої:

Софія Дорошенко – емоційна, обдарована людина. Для неї найцінніше у житті, це музика і її фортепіано. Вона із музикою хоче заповнити ту пустоту, яку залишив після себе «нещасне кохання». Софію називають ще «Музико». Її душа складається із тонів і була сама копія музики.

Марта – добра, чиста, любить весь світ, турботлива, позитивна, любить музику. Вона готується стати вчителькою. Вчилася музики, язиків і ручних робіт, а особливо любила шити. Без масток, проста дівчина.

Гануся – малярка, талановита, мрійлива, цілеспрямована, нестримана, вибухна, дразлива і химерна. На неї можна казати «Що на серці, то і на устах». Її не цікавить думка інших, вона іде лише за своєю головою. Вона має велику мрію – це виїхати в Італію. Вона не

виносила брехню. Мала поза двадцять років. За родом вона була, знімчена полька.
«Найкраща улюблениця долі».

А центральний образ твору – це музика.

У новелі ми маємо такі проблеми, як:

- рівноправність;
- мистецтво і буденність;
- музика і справжнє життя ;
- пошуки щастя;
- свобода;
- кохання.

Новела ведеться від Марти. Вона розказує про своє життя і в тому числі, про життя Ганусі і Софії. Марта починає з такими рядками: « *Не можу слухати меланхолійної музики*». Але навчила її розв'язати і розібратися у неї, її подружка.

Історія написання:

Історія написання цієї книги не проста, так як і інші твори Кобилянської. 1898 році було перший раз надрукована книга в «Літературно-науковому віснику». Але Ользі не припадала до серця книга, бо були зроблені деякі зміни і дещо був виключений із твору.

Вона 10 січня 1888 пише: « *Слово «мужик», котре я з великою сатисфакцією писала, просто опущено! Ор[us] етюд – опущений!*». Пізніше новела побачить світ, окремою книгою, «Меланхолійний валець». Про цю новелу треба знати, що вона автобіографічна, Кобилянська порівнює себе із Софією Дорошенко.